Liget

2020-11

november

[XXXIII. évfolyam 11. szám]

ligetmuhely.com

TARTALOMJEGYZÉK [XXXIII. évfolyam 11. szám]

TALLÁR FERENC 70. SZÜLETÉSNAPJÁRA

Szücs László Gergely | **A DEMOKRATIKUS JOGÁLLAM: MEGOLDHATATLAN FELADAT?** 4

Ács József | **„NEM ÚGY VAN MOST, MINT VOLT RÉGEN”** 13

Matuszka Máté | **A FABÁBU-KÉSZÍTŐ** 33

Taizs Gergő | **SIC TRANSIT; RÖVIDZÁRLAT; VISSZAZUHANUNK** 48

Versényi Anna | **KEGYTÁRGYAK** 54

Handi Péter | **PÓZ** 62

INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ

Petschnig Mária Zita | **VISSZA A MÚLTBA** 63

VISZONTLÁTÁS

Kapitány Máté | **A RUHATÁROS** 83

Csongor Andrea | **GADZSI** 90

Vörös István | **GYŰLÖLT ÁLLATOK** 92

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Szücs László Gergely

A DEMOKRATIKUS JOGÁLLAM: MEGOLDHATATLAN FELADAT?

TALLÁR FERENC A TÁRSADALMI EGYSÉG MEGTEREMTÉSÉRŐL

2020-11-06 | **ESSZÉ**

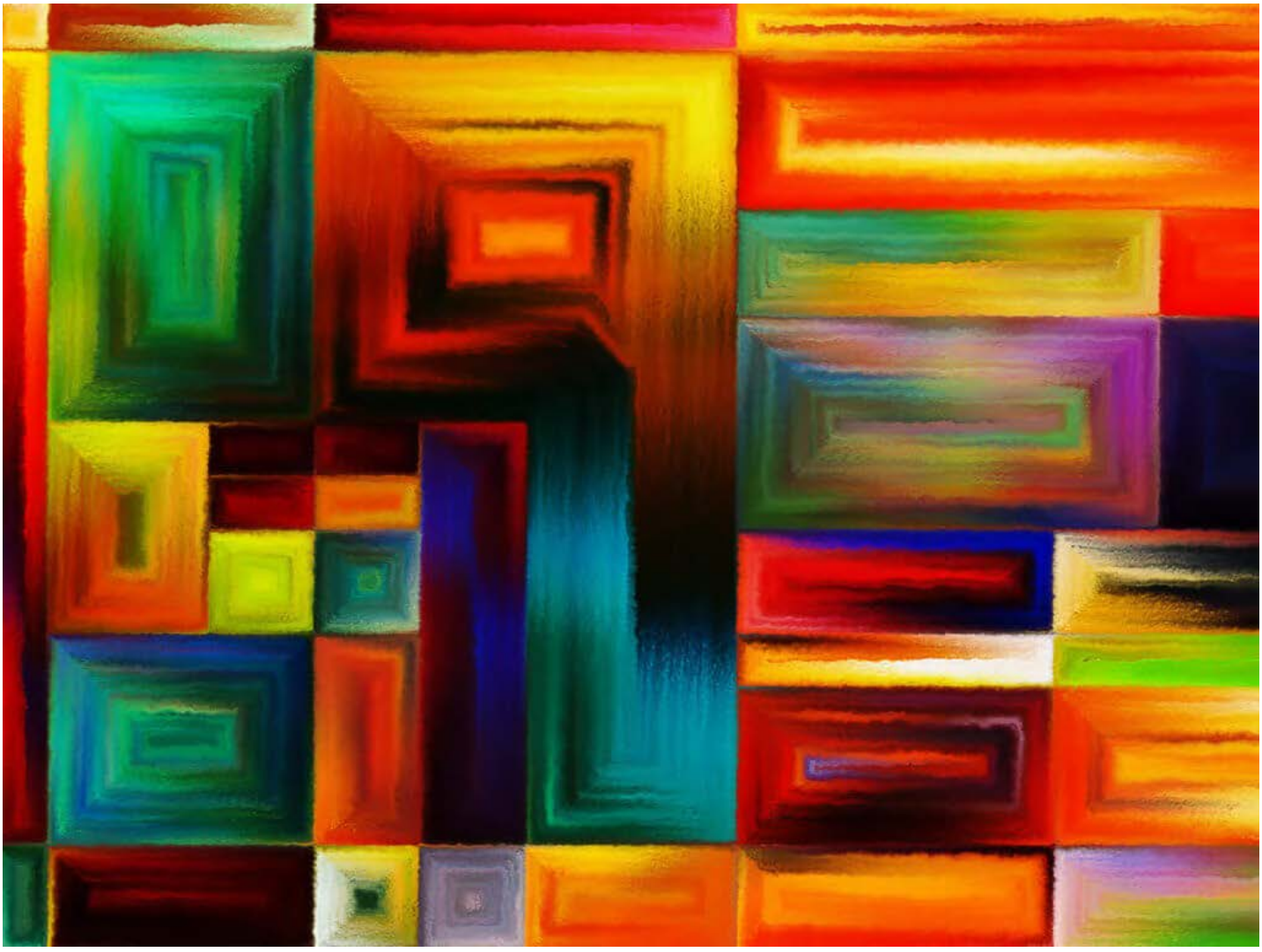

Tallár Ferenc esszéiben a legkülönbözőbb filozófiai és társadalomtudományos perspektívából interpretálja a modern individuum helyét a világban, a kortárs társadalmakban. Hetvenedik születésnapjára nem is valami laudációt írok, hanem néhány vitakérdést vetek fel egyik új esszéjével kapcsolatban, amely „Jogállam, demokrácia, nemzet. Kísérletek a társadalom egységének megteremtésére” [1] címmel jelent meg a Liget folyóiratban. Tallár arra keresi a választ, hogy a modernizáció viszonyai között hogyan hozható létre szabadságot biztosító társadalmi egység. Kordiagnózis felállítására is törekszik. A felvázolt gondolatmenetben az a feltevés rejlik, hogy a liberális jogállam jelenlegi válsága mögött nem pusztán korunk politikai kalandorainak, autoriter vezetőinek pusztító aknamunkája húzódik meg. A válság mélyebb gyökerű: lehetséges, hogy a modern egyénnek az a törekvése futott zátonyra, hogy új módokat találjon az egyszer elvesztett társadalmi egység újraalkotásához.

hierarchikus rend

Tallár a jogállam és a nemzetállam történetét a modernizáció sajátos értelmezése felől vázolja fel. Szerinte a középkor embere valaha úgy tudta, hogy egyetemes, mindenre és mindenkire kiterjedő gondviselés oltalma alatt áll. Világban betöltött helyét azonban nem univerzális normák perspektívájából, hanem alattvalóként a lojalitás bonyolult rendszerében értelmezte. Jogait és kötelességeit szűk társadalmi csoportja közvetítette; e csoportok egymáshoz fűződő viszonyát a kozmoszt átható hierarchikus rend határozta meg. Mi, modern emberek méltónak érezzük magunkat, hogy életünket jól strukturált és észszerű társadalmi rendben éljük le. De talán csak a középkor emberének volt lehetséges, hogy saját helyzetét egységes, másokkal osztott metafizikai világkép kontextusában értelmezze, életét ebből a nézőpontból értelemmel ruházza fel, és így jól működő, „észszerű” társadalom tagjává váljon.

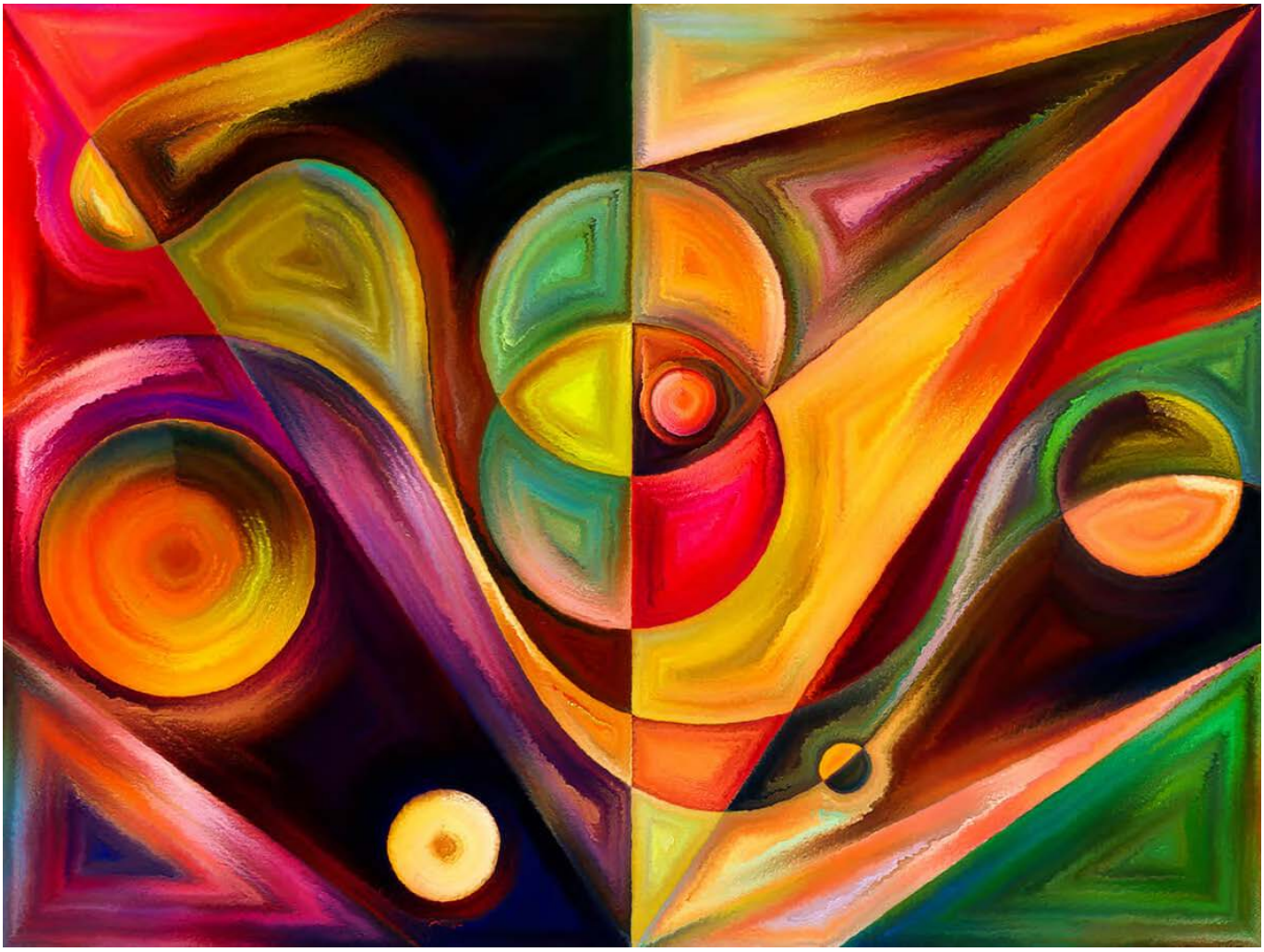

Tallár a modern társadalmak kialakulásában óriási szerepet tulajdonít a kapitalista árutermelés megjelenésének. Marxra támaszkodva kifejti: az a kényszer vezetett a metafizikai világkép által szentesített sokszínű hierarchia gyors felbomlásához, hogy a másikban kvázi-egyenrangú termelőt és cserepartnert ismerjünk fel. Habermashoz kapcsolódva úgy gondolja, a modern kapitalizmus megszületése a legitimáció módjának radikális átalakulását hozta magával. Habermas szerint a racionális cselekvés a hagyományos társadalmakban a vallási vagy mitikus világkép kontextusában nyerte el értékét. A polgári kapitalizmus létrejöttével azonban a célracionalitás önértékre tett szert, és a racionális kalkuláció nézőpontjából a korábban értelmet adó világképek meghaladottként lepleződtek le. Tallár e diagnózis felől tekint Durkheim integráció-elméletére. Durkheim szerint a hagyományos társadalmak integrációja a *mechanikus szolidaritáson* nyugszik: a közös hit úgy egyesíti a társadalom tagjait, hogy egy jól működő szerkezet apró elemeiként egyesülnek. A modern társadalmak alapját ezzel szemben az *organikus szolidaritás*

képezi. Az idegenek közötti árucsere és a magas szintű munkamegosztás miatt a modern társadalom jól működő, önálló organizmus képét mutatja. A társadalom tagjainak nézőpontjai azonban a növekvő differenciálódás miatt rohamosan eltávolodnak egymástól, és örökre elveszik a lehetőség, hogy bizalmi viszonyt építsenek ki egymással. Az új helyzetben a társadalmi egység megteremtését a független polgárok közötti szerződéses viszonyként képzelik el. A megegyezésnek azonban úgy kéne végbe mennie, hogy a polgárok (Habermasszal élve) „maguk mögött hagyták közös életvilágukat". Nem áll tehát rendelkezésükre egyetlen közös perspektíva, amelyből közös értelmezést nyújthatnának a világról vagy társas viszonyaikról.

harci terep

A nyugaton mintává váló új társadalmi egység elképzelése több pilléren nyugszik: például az életvilág struktúrájából kiváló autonóm piac társadalomszervező erejének elismerésén. Fontos szerephez jut a hit, hogy az egykor elvesztett szolidaritásközösség magasabb szinten, szabad és egyenlő polgárok önkéntes beleegyezésén nyugvó közösségként újraalkotható. Ezek elfogadásával azonban a modern társadalom egymásnak gyökeresen ellentmondó normatív elvek és társadalomszervezési modellek harci terepévé válik. A világban való tájékozódáshoz szükséges értékszempontjait elveszítő, otthontalanná váló egyén radikálisan eltérő szerepelvárásokkal találkozik. Egyidejűleg kell önmagáért és tulajdonáért felelősséget érző, versengő magánemberként (burzsoáként), valamint privát meggyőződésein és érdekein felülemelkedő állampolgárként (citoyenként) helytállnia.

Habermas a demokratikus jogállamot a dinamikus „alkotmányos projekt" színtereként, az egalitárius, liberális és republikánus elvek versengésének arénájaként, és a demokratikus fejlődés egyetlen lehetséges terepeként interpretálta. [2] Tallár ezzel szemben úgy gondolja, a felvázolt elvek nem hangolhatók össze egy innovatív politika bázisán, és összeütközésük pusztító erejű. Érdekes, hogy nem foglalkozik a konszolidált szociáldemokrácia lehetőségével, és nem veti fel, hogy a társadalmi igazságosságért vagy a kulturális különbségek elismeréséért vívott harc kivívható-e a modern jogállami keretek által biztosított

eszközökkel. A jogállamot természeténél fogva társadalmi különbségekre vak politikai formációként jellemzi. Úgy gondolja, a jogállam társadalmi-gazdasági különbségekből eredő konfliktusok színterévé válhat a tényleges szolidaritás megteremtésére vonatkozó erőfeszítések nélkül. Az egyenlőség megteremtésére törekvő „radikális demokrata" mozgalmak viszont szükségszerűen szembekerülnek a magánélet és a privát meggyőződések védelmét szolgáló jogállammal, és akár (Hayek diagnózisának megfelelően) szolgaságba is dönthetik a polgárokat. Tallár Hannah Arendt és a liberális nacionalisták álláspontjával szemben viszont igen elfogadó: úgy gondolja, az emberi jogok csak jól működő territoriális államokban találhatnak otthonra. De azt is el kell ismernie, hogy a tendencia, melynek során az állam jogi intézményből egyre inkább a „megszemélyesített" nemzet intézményévé válik, veszélyezteti az egyéni önrendelkezésen nyugvó politikai berendezkedés álmát.

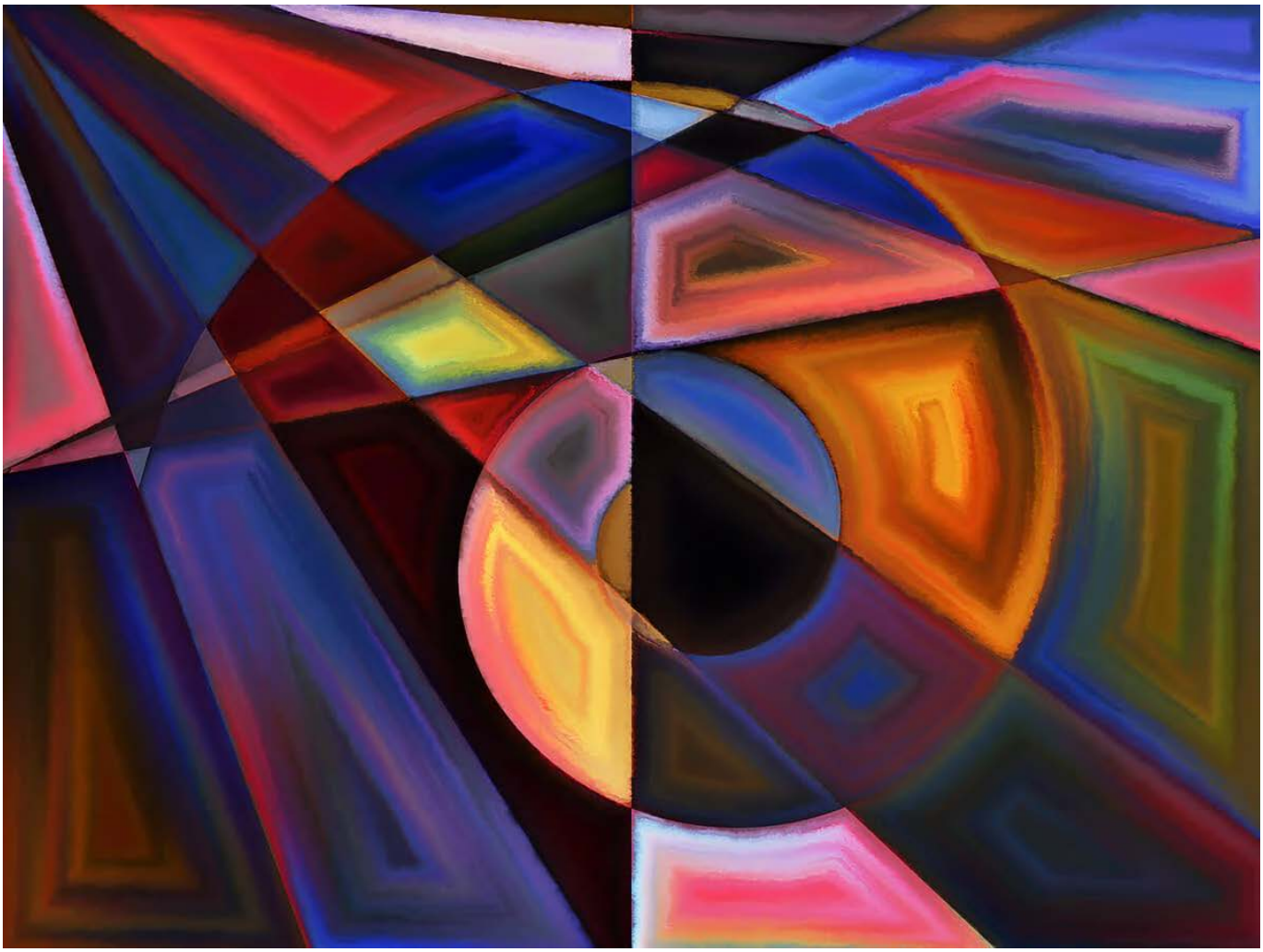

Tallár elemzésének fókuszában a hagyományos életvilágából kiragadott modern egyén áll, aki képtelen bizalmi viszony kialakítására. Ebből a nézőpontból a politikai társadalmak létrehozásának „minden útját bejárja", és arra a következtetésre jut, hogy nem sikerült olyan tartósan fennmaradó politikai közösséget alkotni, „mely fölé egy értelmes egész ege borul." Elemzései megvilágító erejűek. Úgy gondolom azonban, hogy az általa fontosnak tartott szerzőknél támpontokat találhatunk a modern körülmények között az együttműködés új formáit kiépíteni tudó individuum képéhez. Marx tényleg úgy gondolta, hogy a kapitalista árutermelés kialakulása, a termelőknek a hagyományos összefüggéseiből történő kiemelése az elidegenedés egyik forrása. Modernizáció-értelmezésének azonban az is fontos tanulsága, hogy a kapitalizmus óriási ösztönzést jelent egy univerzális nézőpont belsővé tételére. Az egyén csak ebben az új társadalmi helyzetben válik képessé az emberi nem általános jellemvonásainak megragadására. Ebből a perspektívából ismerheti fel képességei sokféleségét és alkotó módon építheti tovább másokhoz fűződő kapcsolatait. [3] Ha Marx a modern kori szolidaritást és a torzulásmentes kapcsolatokat elvi szinten nem tartotta volna lehetségesnek, nem tudta volna megmagyarázni azt sem, hogyan haladható meg az osztályellentét által tagolt társadalom.

> élettelen mechanizmusok

Habermas úgy gondolja, az, hogy a modern individuum „kiágyazódott" a hagyományos életösszefüggéseiből és termelőként, kliensként vagy állampolgárként áll szemben a másikkal, még nem jelenti, hogy egyszer s mindenkorra a piac vagy az elidegenedett jogrendszer normái szerint kell újjászerveznie életét. Habermas klasszikus tézise szerint a társadalom rendszer és életvilág kettőseként interpretálható. Ez azt is jelenti, hogy nincs olyan egységes normarendszer, amelynek nézőpontjából bármelyik modern társadalmat egyneműként és észszerűként tudnánk interpretálni. Habermas szerint azonban a modern egyén a „kommunikatív cselekvés" révén továbbra is képes értelmes életösszefüggéseket teremteni. Életidegen társadalmak nem egyszerűen a tradíció, a vallás és a mítosz hátrahagyásával jönnek létre, hanem akkor, ha az értelmes kommunikáció helyét a társadalom minden szegmensében élettelen mechanizmusok veszik át.

Durkheim *Társadalmi munkamegosztásról* szóló művét olvasva valóban könnyű levonni a következtetést: a modern társadalmakban úgy alakul ki magas szintű társadalmi koordináció, hogy közben a személytelen individualizmus válik uralkodóvá. Ez a konklúzió azonban ellentmondásba kerül éppen Durkheim feltételezésével, hogy nem lehetséges társadalmi együttműködés közös normatív elvárások nélkül. Hans Joas német társadalomfilozófus ezért felhívja a figyelmet: Durkheim a későbbi műveiben (pl. az 1898-as *Az individualizmus és az értelmiségiek* című műben) már annak bemutatására törekszik, hogy az atomizáció és az elszemélytelenedés az individualizációnak nem tipikus, hanem patologikus esetei. A jó értelemben vett individualizáció viszont új típusú morális kötelék: a másikkal mint önálló döntéshozatalra képes személlyel való azonosulás. Durkheim ráadásul egyre inkább úgy gondolja, hogy a modernizáció sem csak rideg, szekuláris világként gondolható el. Többek között a tudományos diszkusszió, a parlamentarizmus, a demokratikus politika és az emberi méltóság hitének példáján keresztül mutatja be, hogy a modern társadalmak is megteremtik a maguk „szakrális objektumait", amelyek köré kvázi-rituális cselekvések rendszere épülhet fel, és amelyek alapvetően alakítják a társadalom tagjainak világszemléletét. **[4]**

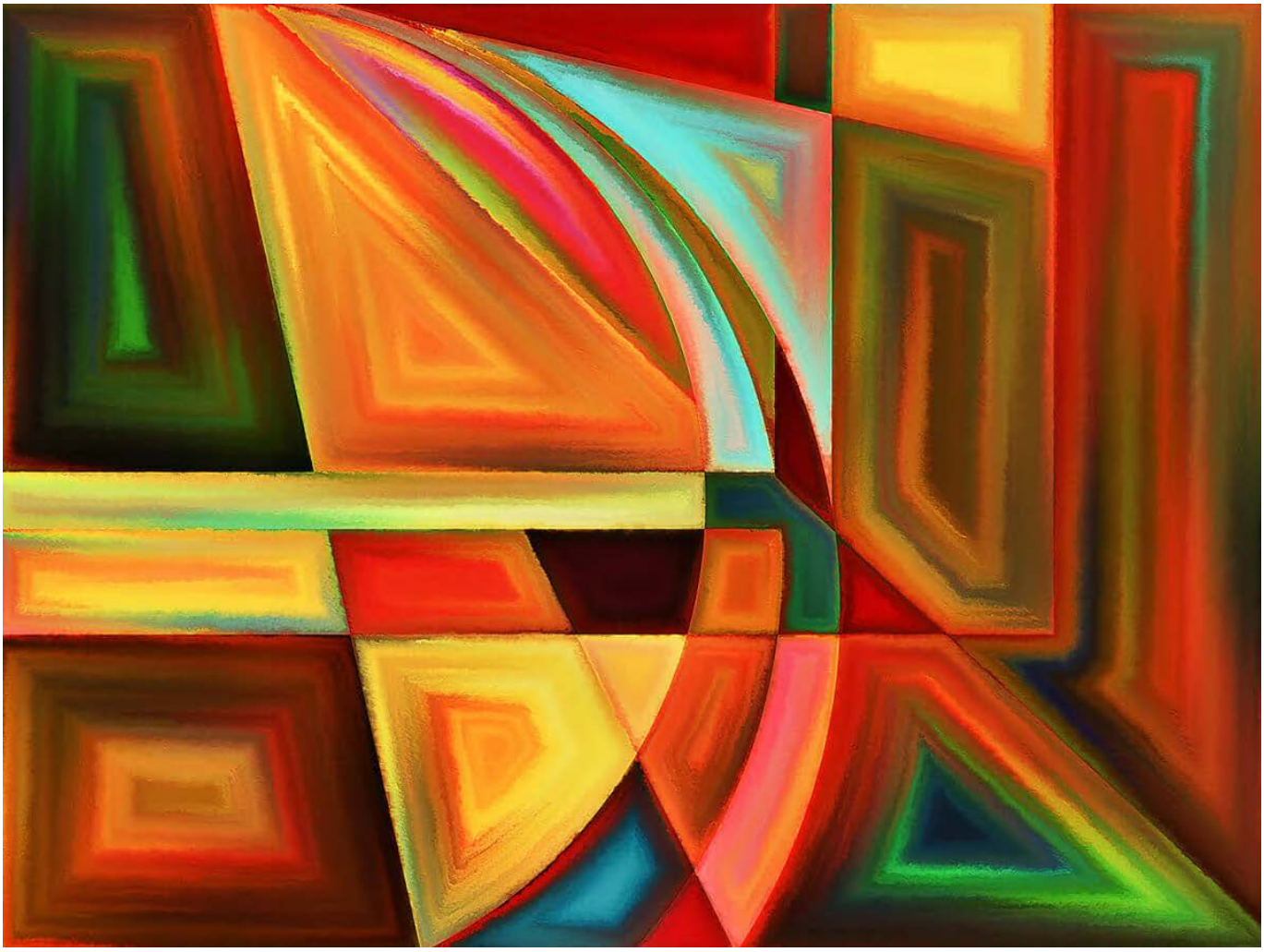

A végletesen elidegenedett szubjektum tanulmányozásával persze igen érdekes szempontokat nyerhetünk a társadalomkritika számára. De az észszerű viszonyok kialakulását gátló hatalmas strukturális problémák valószínűleg akkor tárhatók fel széles körűen, ha feltételezzük, hogy az egyén olykor-olykor a modern viszonyok között is képes kényszermentes együttműködés kialakítására. (Nem kell részletezni, hogy Marx, Durkheim és Habermas radikálisan eltérő válaszokat adtak arra, hogyan lehetséges ez.) Talán a hipotézis is megfogalmazható, hogy a tradicionális viszonyokat hátrahagyó mai nyugati politikai társadalmak nincsenek egyformán bajban. Az új autoriter rendszerek egyelőre ott tudtak tartósan berendezkedni, ahol a társadalom tagjainak – történeti okok miatt – kevés lehetőségük volt, hogy jól működő és kényszermentes együttműködések aktív tagjaként észleljék saját magukat: akár tulajdonos polgárként, csereviszonyokban, akár aktív állampolgárként, aktivistaként, demokratikus döntéshozatal részeseiként.

1. Tallár Ferenc: *Jogállam, demokrácia, nemzet: kísérletek a társadalom egységének megteremtésére*. Liget 33. évf. 5. sz. **https://ligetmuhely.com/liget/jogallam-demokracia-nemzet/** ↑

2. Pl. Habermas, Jürgen: *Kampf um Anerkennung im demokratischen Rechtsstaat*. In: Die Einbeziehung des Anderen – Studien zur politischen Theorie, Frankfurt am Main, Suhrkapm, 1996. 255. ↑

3. Ez az értelmezés fontos szerepet játszik a marxista antropológia teoretikusainál, például a fiatal Heller Ágnesnél. Ward, Lucy Jane: *Freedom and Dissatisfaction in the Works of Agnes Heller: With and against Marx*. Lexington Books, Lanham-Boulder-New York-London, 2016. 150. ↑

4. Joas, Hans: *Die Sakralität der Person, Eine neue Genealogie der Menschenrechte*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2011. 93–95. ↑

kép | shutterstock.com

Ács József

„NEM ÚGY VAN MOST, MINT VOLT RÉGEN”

A KAPITALIZMUS RENDSZERVÁLTÁSA

2020-11-07 | **ESSZÉ**

A történelem faggatása

Tallár Ferenc tanulmánya, a *Jogállam, demokrácia, nemzet* [1] , már címével jelzi, hogy a mai, ellentmondásokkal terhelt közállapotok jobb megértését a történelmi előzmények áttekintésétől, közelebbről pedig e sarkalatos fogalmak kikérdezésétől

reméli. Az „idáig vezető út” metaforája mentén indulunk el tehát. A szerzőt fejtegetései gyalogösvényén elkísérve, leginkább kérdésekkel szeretnék előhozakodni.

a jelen története

A történelem faggatása a történelemről alkotott fogalmaink faggatása is. Ám amit e fogalmakkal egykor megragadtunk és ma is megragadunk, nem maga a történelem, hiszen az nem előzetesen adott, szoborszerűen körbejárható tárgy (tehát még csak nem is az ősi buddhista tanmese vakok által körbetapogatott elefántja). Ránk is vonatkozik, hogy a történelem része a történelemről alkotott fogalmaink története – ha tehát ezeket áttekinteni igyekszünk, járjunk el bármily szigorú szaktudományos módszertan szerint, s törjünk bármily steril tárgyilagosságra, azzal is elsősorban a jelen történetét írjuk, s csak másodsorban a múltét. Amint élni is mindenki csak a tulajdon életét képes – bárhogy szeretne mások bőrébe bújni. Mai helyzetünk érdekei és érdeklődése szerint beszéljük el a múltat – mintha a múlt tükrébe tekintve nemcsak saját arcunkból, de a hátunk mögött felderengő jövőből is megpillanthatnánk valamit. Ha pedig a jövő felé fordulunk, a múlt hátországgá válik: múltunkat akár kiteljesíteni, akár lebontani, akár visszahozni, akár folytatni, akár végképp eltörölni szándékozzuk, nemcsak töprengéseinkkel, de tetteinkkel is újra meg újra felmondjuk és átismételjük a történelmet, már amennyit megérteni vélünk belőle: a magunk elé vetített jövő válasz saját múltunkra.

Múlt és jövő egymásnak fordított torzító tükrei közé zárva tanácstalanul kérdezzük, hogyan és mi módon keletkezik az, amit történelemnek nevezünk, de színről színre, torzítatlanul és hiánytalanul soha senki se látta. Ha ragaszkodunk hozzá, hogy nyugati emberként előzetes tervvel rendelkezzünk az emberi együttélés legalkalmasabb formájáról (hogy aztán tervünk megvalósíthatatlanságát fájlalva a vélt útakadályok elhárításának veselkedjünk neki), vajon merre vetítsük ideáljainkat? A múltba? A jövőbe? Aranykorból induló alásüllyedés vagy sosem látott magaslatokra futó felívelés a történelem? Vagy balhit mindkettő? Ami lett, senki sem akarta? Örökké a világ sem áll? Eloszlik, mint a buborék, s marad, mi volt, a puszta lég, ahogy Spengler magyarázza? Békésen legelésző állatok az összeroppant birodalom kiürült díszletei között?

Az esszé: próbálkozás. Tudni szeretnénk, mit keresünk itt.

A nemzet fogalmához

Az írás kiinduló tétele szerint a nemzetet „úgy ’alkották’ meg, hogy az egyéneket ’leválasztották’ korábbi partikuláris identitásformáikról…, majd az így felszabadított egyéneket újra egyesítették a nemzetben mint a politikai közösség legátfogóbb formájában”. Bár Demeter M. Attila megfogalmazását a szerző épp tömörsége és világossága miatt választotta kiindulópontul, én inkább rejtélyesnek találtam.

Nemzet és nemzeti identitás mint politikai képződmény létezett a középkorban is – persze nem köztársasági keretek közt: ezek az uralkodó dinasztikus hatalomhoz vagy a korona köré szerveződő államalakulathoz kötődtek.

> korábbi identitás

Kik „alkották meg” a nemzetet és kik „választották le” az egyéneket korábbi identitásukról? (Furcsálltam, hogy a „felszabadított” szó nem kerül idézőjelbe. Mikor megkerestem az eredeti szöveghelyet, ott az idézőjeleket megtaláltam, de a választ nem.) Pontosítsunk: az *Ethnosz és démosz*

szerzője nem a nemzet, hanem a modern polgári nemzetállam alapjául szolgáló nemzeti identitás megalkotásáról beszél, „először Franciaországban, majd francia mintára egyebütt is”.

Voltak tehát az „egyének” és azok, akik a fentiekben leírt műveletet (identitásuk megalkotását) elvégezték rajtuk – nem tudni, milyen felhatalmazással.

Választhatunk-e, melyik csoportba tartozzunk? Az átformált „egyének” vagy a mások identitását megalkotók közé?

Az idézett *Európai nemzet?* című esszében másutt megkerül a hiányzó alany: a *francia forradalmárok*. Vajon a francia forradalmárok a nemzeti identitás megalkotásával hoztak újat, vagy a monarchikus uralom lebontásával és köztársasággá alakításával? Nemzeti identitás már a monarchikus korban is létezett: minden külső ellenséggel vívott háború megerősítette. Miért került volna különben az „enfants de la Patrie” megszólításként a Marseillaise élére?

A nemzeti identitásról beszélünk vagy a köztársaságról?

Melyek azok a korábbi „partikuláris identitásformák”, melyek uralma alól a forradalmárok „felszabadították” az embert, és melyeket őrizhettek meg?

Az embernek több, párhuzamos identitása lehet: nemi identitása, csoportidentitása, vallási identitása, politikai identitása, ezek azonban, más-más természetűek lévén, nem szükségképpen zárják ki egymást. Hogy ellentmondásba kerülnek-e, azt szellemi tartalmuk dönti el, ez a szellemi tartalom azonban a személyközi térben formálódik: folyamatosan teremtjük azáltal, amit az identitás jegyében cselekszünk, amit megengedünk vagy épp nem engedünk meg magunknak. A forradalmárok nemcsak a királyság intézményét akarták felszámolni, de az uralkodó iránti hűségre alapozott nemzeti identitást is. Ennek kudarcát Napóleon színre lépése mutatja, aki, hogy hatalmát legitimálja, 1804-ben császárrá koronáztatta magát, megüzenve az ország népének, hogy nem az uralom jellegével, csupán az uralkodó személyével volt a baj.

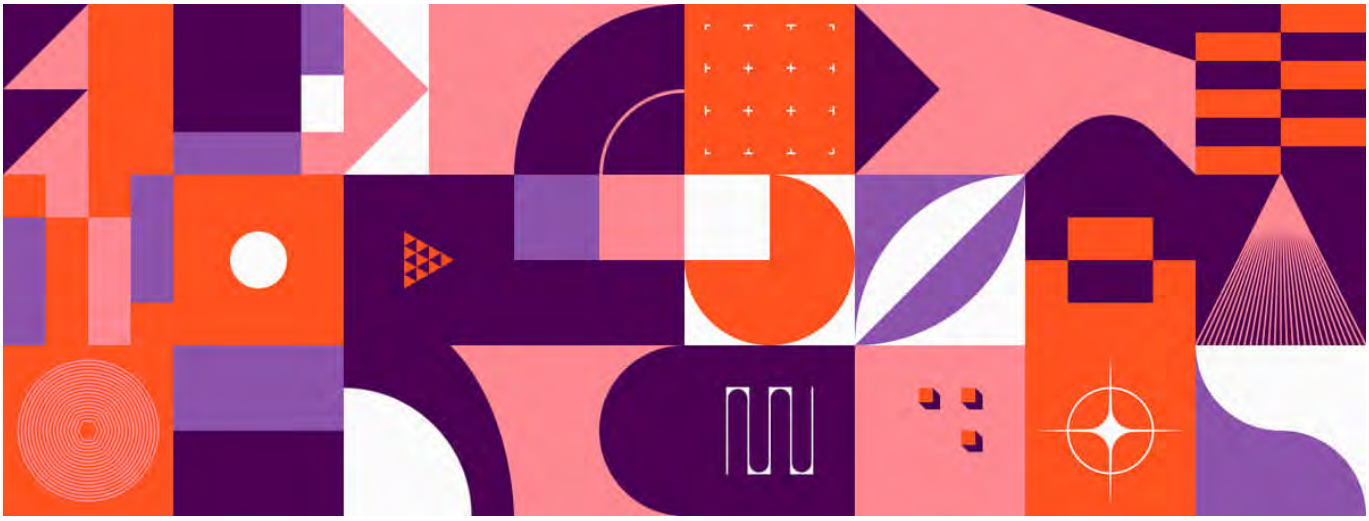

Kiágyazók és kiágyazottak

A „hagyományos társadalmi kötelékeiből kiágyazott egyén” „megszületését” vajon nem a több hullámban érkező ipari forradalom tette egyrészt lehetővé, másrészt szükségessé? Nem az iparból származik-e már a munkadarabon végzett műveletek (leválasztás, megalkotás), végső soron a *tárggyá tevés* technikai szakszerűséget sugalló metaforája is? Az új nemzeti identitás vajon nem a kiágyazással születik? Nem a *tömegek* terelésének, egyesítésének eszköze-e?

Vajon csakugyan a „nemzetek ellenségeskedése” okozta-a háborúkat? Nem az összefonódó és egymással tömbszerűen ütköző gazdasági érdekek és hódító birodalmi csoportok konkurenciaharca? Nem volt-e üzlet konfliktust szítani és egymásnak fordítani a nemzeteket? Ha más nem, az I. világháború korlátlan hitellel hajtott és embereket magába daráló gépezetének működése, majd a leállását követő súlyos válság bizonyította, hogy ami történt, egyik benne részt vevő nemzetnek sem érdeke, akkor sem, ha végül győztesen kerül ki, és területet szerez a vesztesektől.

> **tömbszerűen ütköző érdek-csoportok**

Mondhatjuk persze, hogy a monarchikus vagy a polgári nemzet eszméje mint konstrukció épp efféle célok szolgálatában állt, de hogy maga a nemzet fogalma, vagy a nemzetben-lét lenne az ellenségeskedés *oka* – az tévedés. Pontosabban éppolyan ideológiai

konstrukció, mint a polgári nemzet eszméje – és a mögöttes szándék is éppoly nyilvánvaló. Hiszen ha az ellenségeskedés voltaképpeni oka a nemzet eszméje és a nemzetek léte, akkor a nemzetek feletti erők csakis a béke és egyetértés letéteményesei lehetnek. Szóról szóra ugyanazt a logikát látjuk, mint a nemzet „megalkotása” esetében, csak épp más léptékben. Mivel azonban a tömbszerűen ütköző érdekcsoportok konfliktusai változatlanul fennállnak (öltsenek akár nemzeti, akár internacionalista mezt magukra), a világ marad, ami volt: a viszálykodás és a legkülönfélébb eszközökkel folytatott háborúk terepe.

Hogyan „biztosítható az immár atomizált egyének együttműködése”? *Kinek* a perspektívája, *kinek* a kérdése ez? Ki akarja „biztosítani az együttműködést”? A hatalmának tudatában tervezgető, mindent tárggyá tevő konstruktőr. Ha úgy tetszik, a „kiágyazó”. A válaszokból az ő történetírásuk áll össze és nem a munkadarabbá vált embereké.

Hogyan „biztosítható az immár atomizált egyének együttműködése”? A gondolkodó, az értelmiségi Rousseau-tól Kanton át a modern szociálpszichológusig hajlamos elhinni, hogy ez az ő – természetesen elméleti – kérdése. Ha kellően okos választ dolgoz ki rá, azzal a problémát majdnem megoldotta, s ha mégsem, akkor is letette a garast, valamicskével hozzájárult a Nagy Eszmecseréhez. A tudós közösség kollektív bölcsessége majd megtalálja a választ. A világ azonban nem így működik. Ma már világos, hogy az emberi élet kereteit a modernitás társadalmáról szóló szakmunkák jószerével olvasatlan százezer oldalainál egyetlen technikai fejlesztés vagy válsághelyzet mélyebben és hatékonyabban formálja át.

Jól tudjuk, hogyan valósul meg a gyakorlatban az „atomizált egyének együttműködése”: az érdekek nyomása alatt. Hol ilyen, hol olyan molekulákba szervezik őket – ha egyáltalán szükség van még rájuk. Az élet termelésen és fogyasztáson kívüli vonatkozásai csak annyiban érdekesek, amennyiben biztosítják e molekulák időleges stabilitását. Stabilitáson (ami ugyebár „mindannyiunk érdeke”) nem elsősorban a társadalmak stabilitását, hanem az anyagi javakat, de főleg

hatalmat termelő gépezet stabilitását kell érteni. Kialakulhatnak a társadalmakat súlyosan érintő válságok – keresni azokon is remekül lehet, és alkalmasak a hatalom-belső újraelosztására.

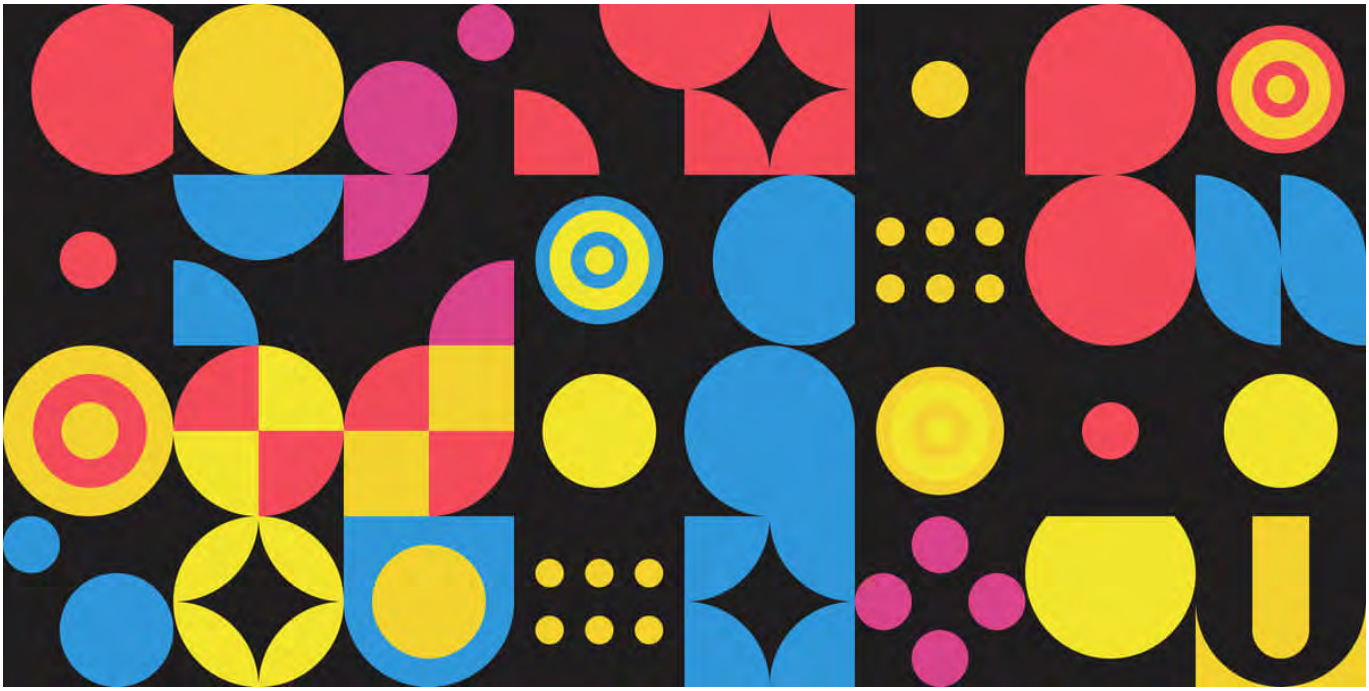

Az utóbbi évszázadban a világtörténelem legszélsőségesebb vagyoni egyenlőtlensége alakult ki (és ez minden válsággal csak tovább mélyül – a mostanival is). Ennek a hátborzongató aránytalanságnak se az okaira, se a következményeire nem sok figyelmet fordítunk, ahogy a politika intézményrendszerén kívül működő, de azt döntően befolyásoló hatalmi struktúrák keletkezését és eljárásait sem elemezzük alaposan. Sőt, sehogyan sem. Nem veszünk róluk tudomást. Vajon miért? A projektfinanszírozásban, pályázati rendszerben, megrendelésre működő, ösztöndíjak és mecenatúra után tapogatózó társadalomtudomány – érthetően – a megrendelők elvárásai szerint igyekszik dolgozni.

A „döntéshozók” és a „tömegek” mérhetetlen eltávolodása mindenesetre kölcsönös értetlenséghez és bizalomvesztéshez vezetett.

perverz aránytalanság

A bizalmatlan tömegek feltételezéseivel szemben a tőke (főként a pénztőke) tulajdonosai és irányítói sem képesek mindent a legapróbb

részletekig megtervezni és kézben tartani. Ám az sem igaz, hogy a kapitalizmus rendszerének áttekinthetetlenné válása miatt csak a partvonalról figyelnék az eseményeket. A struktúra és a játékszabályok nagyon régóta az ő érdekeik szerint formálódnak és finomodnak, méghozzá úgy, hogy a gazdaság egyes, személytelenül működő alapmechanizmusainak (a kamatozó hitelpénznek vagy a spekuláció szándékosan felfuttatott, irdatlan pénzeket magába szívó piramis-játékának) hosszú távon mindig ők legyenek a haszonélvezői. Nem csak vagyoni aránytalanságról van tehát szó, de a lehetőségek, a hatalom és a befolyás egészen perverz aránytalanságáról is. A technika a hatékonyság kritériuma szerint, vakon tör előre, minden lehetségest megvalósítva, a hatékonyság szempontjait azonban a tőke szabályrendszerének megalkotói és a gazdasági hatalom felhalmozói határozzák meg. És a helyzet pikantériája, hogy a globalizáció előrehaladtával már az ő keretfeltételeik között kiépült totális rendszer fenntarthatatlanságából következő problémák globális megoldására is ugyanők tehetnek javaslatot, a „környezetvédelem” éllovasaiként kárhoztatva az erkölcstelen és mohó tömegeket, ostorozva őket kényelemszeretetük és rugalmatlanságuk miatt. Megabankárok és óriásvállalatok, a világkormány szerepét magára vállaló davosi Világgazdasági Fórum potentátjai [2] sorra ismerik fel globálkapitalista önmagukban a felelős humanistát és forradalmárt: az életrend gyökeres átalakítását, ami a modernizációnak is velejárója volt, immár erkölcsi kötelességnek tekintik. Súlyos üzenetüket kiszámított arcátlansággal adják a jövő generációkat megtestesítő kislány szájába.

A modernitás története a konstruktőrök útkeresésének története, még ha a kiágyazás és atomizálás („felszabadítás”) viszonyai közt kedvelt témájuk is a szabadság (a piac, a vállalkozás, a szólás, a vallás és így tovább… szabadsága). De hiába szorul a marxizmusban még jóval fontosabbnak tartott hatalom kérdése annyira háttérbe manapság, hogy még felvetni sem ildomos, a szabályozás problémáitól a szisztémát összeszerelő majd karbantartó társadalomépítész sosem tekinthet el.

„A közös világinterpretáció tekintélyeitől és normáitól megszabadult”, a „bármiféle abszolút tekintély tagadásán alapuló” piac és jogállam kulcsfogalmai, a szabadpiac, az értéksemlegességen alapuló jogegyenlőség elve, vagy a pénz, mint absztrakt csereérték uralma, a különbségek iránti végtelen toleranciaként lefestett

közömbösség vajon nem egy nagyon is valóságos hatalom valóságos kényszereinek és érdekeinek mindenben megfelelő (tehát szerfelett partikuláris) világfelfogás? Mely nem is tehet mást államvallássá, mint tulajdon redukcionizmusát?

A formális rend a tartalmi kérdéseket magánüggyé nyilvánítja, mellyel szemben a kötelező közömbösségnél többet nem tanúsíthat. Mégpedig azért, mert a tartalmi kérdések máshol dőlnek el, pontosabban már eldőltek a technikai civilizáció előzetes értékválasztásaival, illetve az ezek alapjául és igazodópontjául szolgáló érdekek szerint. És ahogy az ipari forradalom lehetővé, sőt szükségessé tette az „egyének” kiágyazását korábbi életviszonyaikból és közösségeikből (pontosabban az „egyén” értéksemleges fogalmának és tényleges valóságának megalkotását), úgy a technikai civilizáció ideáltípusában sincs olyan vonatkozása az életnek, melyet ne technikai kérdésként kezelnénk, s mivel szakkérdésekben csak a szakértők lehetnek illetékesek, nekünk, hozzá nem értőknek, valójában semmilyen megtárgyalnivalónk nem marad.

Búcsú a nemzetállamoktól

A tőkének kezdetben még szüksége volt a nemzetállamra: az ipari társadalom infrastruktúrájának kiépítése csak nemzeti összefogással, közpénzből valósulhatott meg, mert a szükséges összpontosított erőforrásokkal többnyire csak államok rendelkeztek. Ma már a pénzügyi és ipari óriásvállalatok messze az államok fölé nőttek, és bár örömmel fogadják az „együttműködő” kormányok udvarlását (főként,

ha közpénzből készítik elő nekik a terepet), összességükben mégis több erőforrás és hatalom fölött rendelkeznek, mint a közepes vagy kisebb méretű nemzetállamok. Oroszország, Kína vagy az Egyesült Államok pedig többek nemzetállamoknál: eltérő stratégiákat képviselő, s egymással érdekkonfliktusban álló felfegyverzett birodalmak.

> jelentéktelenné szürkülnek

A nemzetállamok erőforrásaik mozgósításával megtették a kötelességüket a technikai világrend kiépítésében, s most, az országhatárokat nem ismerő tőkemozgások és a globális munkamegosztás korában éppúgy jelentéktelenné szürkülnek, mint a helyi hatalmak a központi kormányzatok megerősödése idején. A politikai globalizáció ideológiája hasonló: ahogy nincs szükség a nemzet egységét megbontó helyi csetepatékra, nyakaskodásra, önállóskodásra, kiskirályokra, nincs szükség a világrend egységét megbontó nemzetállamokra sem.

„Egy halom laza por”

Mikor a „lét nagy láncolatának” metafizikai kerete széthullott, nem pusztán egy partikuláris világkép vesztette el hatóerejét, nem csak egy sajátos világértelmezésre épített létmód és hatalom adta át a helyét egy másik létmódnak és világértelmezésnek, egy másfajta hatalomnak (amint az a történelemben sokszor megesett már). A szoros egymásrautaltság rendjében élő *közösségeket* felbomlasztotta és kiszorította az atomizált egyéneket a munkamegosztás újfajta rendszereibe tagozó *társadalom*. Ferdinand Tönnies szociológiai ideáltípusaival: a *Gesellschaft* lépett a *Gemeinschaft* helyére. A tudatformáló konstruktőröknek a modern nemzeti identitás kialakítása óta állandó munkafeladata az érzelmi kohézió fenntartása érdekében az elidegenült társadalmi létet romantikus képek megidézésével, rosszabb esetben ellenségképzéssel közösségi létnek beállítani. Tallár Ferenc

így idézi Durkheimet: „*szolidaritás*, a társadalom tagjait összefűző kölcsönös *bizalom* és egy *közös világ* tudata nélkül a társadalom ‘egy halom laza porhoz lenne’ hasonlatos.”

Ezért épült ki és üzemel a tudatipar hatalmas apparátusa.

Mivel a nemzetállami politika lépcsőfoknak bizonyult, amin túllépett a modern civilizáció, a globalizátorok kifejezett lenézéssel tekintenek rá. A nemzetállam a köztes lét tartománya, különösen a félperiférián – mert hiszen gazdasági értelemben továbbra sincs szó egyenlőségről. A centrumnak (centrumoknak) való kiszolgáltatottság és a kiszolgáló szerep miatt a kis nemzetállamok politikusának hízelegnie kell a befektetőknek, de hízelegnie kell a választópolgároknak is. Vagy azt kell hazudnia, hogy érdekeik egybeesnek, vagy mindkettővel el kell hitetnie, hogy őt szolgálja – akár a másik ellenében is. A tőketulajdonosoknak meg kell mutatnia, hogy a tőke érdekeit védelmezi a társadalommal szemben, a társadalomnak pedig, hogy megvédi az érdekeit a tőkétől – miközben mindkettőtől hatalma kiszélesítését reméli.

Felülről, a globalizáció felől nézve a nemzetállam eszköz is, akadály is. Eszköz: a közösség nélküli társadalmat közigazgatási értelemben összetartó-stabilizáló, a haszonszerzés infrastruktúráját és az adószedést biztosító alegység. Akadály: helyenként gazdaságtól idegen (társadalmi, környezetvédelmi) szempontokat érvényesítő, juttatásokkal időben, a versenytársakat megelőzve felpuhítandó hivatali apparátus.

A félperiféria nemzetállama alulról, a tömeg felől tekintve védelmező is, zsarnok is. Védelmező: fenntart a tőke logikájába nem illeszkedő társadalmi intézményeket, fellép a közjó érdekében – ritkán komolyan, többnyire a látszat kedvéért, ám ez azt is jelenti, hogy magát a szempontot mégsem vonja ki teljesen a forgalomból, nem helyettesíti mindenhol a versenyképességet fetisizáló szociáldarwinizmussal –, véd a széthullástól, s a nemzetet az elszabadult világfolyamatok, válságok élét tompítani képes kockázatközösséggé szervezi. Zsarnok: nemigen enged teret a valódi szubszidiaritásnak. Mint adószedőnek, garantálnia kell az államadósság hozamát. A gazdasági növekedés érdekében kedvező feltételekkel, testre szabott adózással, rájuk igazított szabályokkal csábítgatja az óriáscégeket, miközben a kevésbé tőkeerős honi vállalkozások hasonló kedvezményekben értelemszerűen nem részesülnek – kivéve a közpénzen feltáplált, zárt klientúrát. Ám a demokratikus berendezkedésben – legyen bármily süket a hatalom, s harsogjon propagandája bármily gátlástalanul –, a legitim politikai hatalom birtokosai leválthatóak, míg a *de facto*, arctalan mechanizmusokon, strukturális kényszereken keresztül gyakorolt, legitimációt nem igénylő hatalom nem: nem választja senki és nem váltható le, ellenőrzésére nem léteznek társadalmi intézmények.

elveszett egység

Jogállam, demokrácia, nemzet: e fogalmak mögött ma kiépítendő (mások szerint lebontandó) vagy fenntartandó (mások szerint felszámolandó) mechanizmusokat látunk, módszereket az elveszett egység helyreállítására – valójában az egység illúziójának megteremtésére. A technikai civilizáció azonban – a maga másféle eszközeivel – vajon nem lépett-e túl ezeken is? Nem növekszik-e az idő méhében valami egészen más?

A kapitalizmus rendszerváltása

Szem elől vesztettünk egy dimenziót. Elsorvadt formában tán ott él még a technikai civilizáció fenntarthatatlanságának gyanújában, jóllehet a technokrata logikának ez is technikai kérdés csupán, melyre a „haladás” nyilván meghozza majd a választ.

Hová, mibe illeszkedik (és mennyiben illeszkedik) az ember tevékenysége? És mi értelme? Mit jelent (s kell-e egyáltalán?) közösségben lenni másokkal? Mi az ember dolga a világon? Mi a dolgunk? Mi a dolgom?

A konstruktőrök szemszöge más: szüksége van-e a világnak ennyi emberre? Hogyan állítsák meg vagy ellensúlyozzák az embereknek a modernizáció perifériáján tapasztalható féktelen szaporodását?

Az egyik szellemi kérdések csokra, a másik technikai kérdéseké. A szellem az egyetemes felé vezet, az Egész felé, ami valamennyi embert, sőt minden létformát (a technikait is!) magába ölel, kapcsolataikkal egyetemben – már ahogy és amennyit ebből felfoghat a Rész. A technikai gondolkodás ellenkező irányban haladó módszerével, mely a Részek közös nevezőjét keresi, az egyetemes helyett csak a sokmilliárd halmaz metszetéig, az általánosig juthatunk. Csak az általános számszerűsíthető. Az ember mindeközben, habár állítólagos szabadsága helyenként odáig terjed, hogy már a nemét is megválaszthatja, sőt tetszőleges nemi identitásokat konstruálhat magának, mégis puszta körvonallá válik, vécéajtókra matricázott piktogramokat idéző kilúgozott formává: üres általánossággá.

A modernizáció több, egymással összefüggő dolgot számolt fel: a közösséget, az érte viselt felelősséget és a szubszidiaritást. Ami nem jelenti, hogy ne kereshetnénk az emberhez méltóbb élet kereteit, ne lehetne például kisközösségeket alakítani, helyi gazdaságot kiépíteni. Lehet: az urbanizáló világtrendek ellenében, kivételként – amíg mások nem vetnek szemet a területre. Ez a civilizáció az emberi túlélés feltételéül már nem a közösségbe tartozást és a felelős viselkedést, hanem a technoszférához illeszkedést szabja, a közösségi felelősséget átruházza a piac személytelen automatizmusaira, a láthatatlan kézre, a döntés jogát egyfelől a tőke feletti rendelkezéshez kapcsolja, másrészt technikai döntésekké alakítja, hátat fordítva a szubszidiaritás elvének, mely szerint a döntéseket azoknak kell hozniuk, akiket a legközelebbről és legsúlyosabban érint, méghozzá a lehető legalacsonyabb szinten.

Ha a nemzetállamot azért kárhoztatjuk, mert az embereket a szubszidiaritás elvétől eltávolodva az érzéketlen központi akarat igájába hajtja, miért gondoljuk, hogy a nemzetállami szintnél is följebb emelkedő globális döntéshozás nem ennek meghatványozását hozza?

> technikai diktátumokkal

A szubszidiaritás elvét az útból félretoló modernizáció akkor válik a széles nyilvánosság számára is globalizációvá, mikor elkezdi hangoztatni, hogy a súlyos problémák globális megoldásokat kívánnak. Ezek kidolgozása, majd megvalósításának irányítása a legmagasabb szintek, például különböző világszervezetek feladata – mérhetetlen távolságra a tömegektől. A kidolgozásban és megvalósításban válnak láthatóvá a globális döntéshozás és végrehajtás némely struktúrái: a kapitalista modernizáció során felhalmozott, de ott még a rendszer személytelen összefüggésein keresztül érvényesülő hatalom csoportjai kilépnek a globális politika színpadára és a modern léthelyzet okozta különféle válságokra hivatkozva központosított technikai diktátumokkal próbálják kormányozni a világot. A Rockefeller Alapítvány és a Global Business Network nevű tanácsadó szervezet egyik lehetőségként már 2010-ben felvázolta a globalizációhoz csak lassan és részlegesen alkalmazkodó emberiséget karanténba kényszerítő, súlyos gazdasági visszaesést hozó, vírus okozta világjárvány forgatókönyvét. **[3]**

A technokrata ideológiát az elemzés álruhájába öltöztető brosúra koordinátarendszerének két tengelyén a „politikai és gazdasági összehangoltság” mértéke (erős/gyenge), illetve az alkalmazkodóképesség foka (magas/alacsony) található. A szélső értékek kombinációihoz négy, kissé sematikus jövőképet rendelt:

Magas alkalmazkodóképesség + erős igazodási kényszer (Clever Together): az emberiség a sürgető problémákra jól koordinált, sikeres stratégiákkal válaszol. A nemzetállamok visszaszorulnak, a globális kormányzás sikeres klímavédelmi, energiagazdálkodási, egészségügyi stb. megoldásokat vezet be, megoldódnak olyan régi problémák, mint az éhezés, vízhiány és a járványok, a fejlődő világ felzárkózik.

Magas alkalmazkodóképesség + gyenge igazodási kényszer (Smart Scramble): Gazdasági depresszió, a szaporodó problémák láttán az egyének és közösségek rögtönzött helyi megoldásokkal hozakodnak elő. Szűkülő munkalehetőségek,

kényszerű önellátás. A fejlett országokba beáramló migráció a visszájára fordul, mindenki a hazájában próbál boldogulni. A kommunikációs infrastruktúrát nem tudják karban tartani, fokozatosan tönkremegy.

Alacsony alkalmazkodóképesség + gyenge igazodási kényszer (Hack Attack): Gazdaságilag ingatag, folyamatos válságokkal küzdő világ, gyengekezű kormányok, összeomló szociális rendszerek, terjedő bűnözés, hackerek súlyos kártételei, az internet instabillá válik. Hamisított vakcinák, veszélyes technológiák, terrorizmus, erőforrásháborúk.

Alacsony alkalmazkodóképesség + erős igazodási kényszer (Lock Step): Erősödő kormányzati ellenőrzés, korlátozott innováció, nacionalizmus. Világjárvány tör ki, a vírusfertőzésbe hét hónap alatt 8 millióan halnak bele. Le kell állítani a nemzetközi közlekedést, korlátozni az emberek mozgását, ami gazdasági visszaesést okoz: üresen tátonganak az irodaházak, üzletek. A fegyelmezetlen országokban sok az áldozat, de Kína gyors központi intézkedésekkel és kötelező karanténnel sikeresen szorítja vissza a járványt. A megrettent emberek először világszerte üdvözlik kormányaik autoriter fellépését, ám idővel megelégelik a túlzott szigorúságot.

Az efféle futurológiai forgatókönyvekhez kapcsolódva rendszeresen tanácskozásokat és szimulációs gyakorlatokat is tartanak a média, a szakértők és globális szereplők bevonásával. Ezek sorába illeszkedett a 2019 októberében a Világgazdasági Fórum és

a Bill and Melinda Gates Alapítvány támogatásával New Yorkban rendezett *Event 201,* ahol egy új koronavírus megjelenését követő, 65 millió halálos áldozatot követelő fiktív világjárványt modelleztek: a szereplőknek többek közt előre felvett híradó-bejátszásokra kellett reagálniuk. [4] Miután néhány hónap múltán a híradók napi tudósításai túlságosan hasonlítani kezdtek a gyakorlat céljára felvett fikcióhoz, a szervező és a gyakorlat videofelvételeit az oldalára feltöltő Johns Hopkins Center for Health Security közleményben kényszerült mindenkit megnyugtatni: a rendezvény nem a tényleges világjárvány hatásait jelezte előre. [5]

A „globális elit" úgy igyekszik megtervezni és megszervezni az átmenetet a fenntarthatatlanból valamely más rendszerbe, hogy közben hatalma fenntarthatóságát is biztosítsa. Hogyan? Például a technokrácia maga tervezte ipari-társadalmi forradalmával, „a kapitalizmus rendszerváltásával", melyet Klaus Schwabnak, a Világgazdasági Fórum alapítójának és ügyvezető elnökének korábbi, *The Fourth Industrial Revolution* [6] , illetve *Shaping the Fourth Industrial Revolution* [7] című könyvéből, illetve a Thierry Malleret-vel közösen írt *COVID-19: The Great Reset* című munkájából ismerhetünk meg [8] . Schwab maga hasonlítja a koronavírus-világjárványt – következményei súlyát, jövendő társadalom-átalakító hatásait tekintve – a II. világháború sokkjához. Nemcsak az eddigi globális folyamatok gyorsulnak fel, írja, hanem megváltozik a társadalom egész berendezkedése. A globális nagytőke ideológusaként együttgondolkodásra hívja az olvasót. Találjuk ki, milyen legyen az új világ!

Schwab, aki évtizedek óta a szervezete (végső soron tehát a nagy világcégek és kereskedelmi bankok) által finanszírozott futurológiai és szociálpszichológiai elemzéseket olvassa, nem hiszi, hogy a világ holnaptól áttér a részvételi demokráciára. A mindenkihez szóló felhívás csak csomagolás. A tervezet a világ bajaira technikai megoldást ad. Ez a technikai megoldás pedig – akárhogy igyekszik a szerző kollektív alkotásnak beállítani – megint csak szakértők által tervezett, felülről szervezett és bevezetett berendezkedést eredményez, annál is inkább, mert ahogy a Lock Step forgatókönyv leírta, a leállított gazdaságban a termelés–ellátás–elosztás eddigi rendszerei is válságba kerülnek, s ezeket csak egyfajta hadigazdálkodást folytató, központosított struktúrákkal lehet felváltani.

A gondolat, hogy a hierarchiát, az utasításos rendszert a nagyobb szabadságot adó hálózatokkal kell felváltani, egyáltalán nem új, már John Naisbitt 1982-ben írott *Megatrendek* című könyvének is ez az egyik vezérfonala. [9] A közösséget felváltó társadalmat felváltja az emberi kapcsolatokat magába csatornázó és szabályozó, információkat terelő–továbbító–feldolgozó és mesterséges intelligenciával (tehát transzparenssé immár elvben sem tehető eljárás szerint) kiértékelő hálózat. A hálózati lét a szabadság mámora mellett újfajta kényszerekkel és keretfeltételekkel is jár – nemcsak kinyílást, de bezárulást is hoz.

csomópont

Az úgynevezett negyedik ipari forradalommal párhuzamosan érvényre jut az új antropológia. Az ember: az információs hálózatok véges számú paraméterrel leírható csomópontja, aki legfeljebb a paraméterek számában tér el az ugyanoda kapcsolódó okoseszközöktől. Ebben a gondolatrendszerben viszont jogos a kérdés, hogy ki a kezdeményező fél: mi használjuk-e a hálózatot, s ha netán kiépül, „a tárgyak internetjét”, vagy a hálózat használ minket.

A szubszidiaritástól való határozott távolodás és gyorsuló technikafüggőség korszakában az emberfogalom kiüresítése is eljut lehetséges végpontjára: megjelennek, divatként terjednek az embert a technoevolúció átmeneti, hamarosan kiküszöbölhető hordozójának tekintő transzhumán, sőt poszthumán [10] (azaz radikálisan dehumanizáló) ideológiák, melyek a közösség, a szolidaritás, a jogállam, a nemzet, a demokrácia fogalmait nevetségesen avítt, antropocentrikus eszmekonstrukciókként hajítják félre. A „halál civilizációja” szókapcsolat némelyik önmagát szerfelett korszerűnek beállító irányzatban kifejezetten pozitív, eszkatologikus értelmet nyer. Az ember szennyező lény – és maga is szennyeződés a világ testén. Eltűnése és trágyává alakulása nem tragédia, nem önfeláldozás: kívánatos és szükségszerű.

Epilógus

Tallár Ferenc nehéz feladatra vállalkozott *Jogállam, demokrácia, nemzet – Kísérletek a társadalom egységének megteremtésére* című esszéjében, de nem adta fel a reményt, hogy ha segítségül hívja az európai szellem nagyjait és ma is relevánsnak ítélt kedvenceit, Rousseau-tól Kanton, Herderen és Marxon át Rosa Luxemburgig és Hannah Arendtig, akkor a „nincs más út, csak hegynek fel” ösvényén eljut a jelen, netán a közeljövő megpillantásáig. Hiszi, hogy a történelmi folyamatok megismerhetőek és megbeszélhetőek, de látja, hogy az egyes elbeszélések köré gyűlt szekértáborok mindegyike bajban van.

Mi is ez a baj? Hogy elbeszélésük motívumai mind kevésbé illeszkednek a valóságra, következésképp egyre szaporodnak a jelenségek, melyekről nem illik tudomást venniük. Marad a kardcsörtetés.

Persze mindannyian valami ismertre próbáljuk visszavezetni a nyugtalanítóan ismeretlent. „Én is így próbálok csalás / nélkül szétnézni könnyedén”, írta József Attila, de ne felejtsük el, mire utal itt az *így*: merengve és reménytelenül. S ezután a vacogás, a semmi, az űr, a társtalanság képei következnek. Egy későbbi töredékében már kétségbeesve kapaszkodik a régről ismerős dolgokba.

Könnyű emlékek, hová tüntetek?
Nehéz a szívem, majdnem zokogok.
Már nem élhetek meg nélkűletek,
már nem fog kézen, amit megfogok.
Egy kis játékot én is érdemelnék –
libbenjetek elő, ti gyönge pillék!
Emlékek, kicsi ólomkatonák,
kikért annyira sóvárogtam én
s akiknek egyengettem szuronyát –
törökök, búrok, gyüljetek körém!
Kis ágyúk, ti is álljatok föl rendben!
Nehéz a szívem. Védjetek meg engem!

1. **https://ligetmuhely.com/liget/jogallam-demokracia-nemzet/** ↑
2. A World Economic Forum éves tagsági díja a komolyabb kapcsolatnak számító partnerségi fokozatokon több százezer svájci frank (a felsőkategóriás Strategic Partner fokozat 600 000 svájci frank). **https://www.weforum.org/agenda/2017/01/who-pays-for-davos/** A több száz tag közt gyakorlatilag minden jelentős globális vállalatot és befektetési bankot megtalálunk: https://www.weforum.org/partners#search ↑
3. *Scenarios for the Future of Technology and International Development,* The Rockefeller Foundation and Global Business Network, 2010 – az alapítvány oldalán már nincs fenn, de az interneten több forrásból elérhető. ↑
4. **https://www.centerforhealthsecurity.org/event201/** ↑
5. **https://www.centerforhealthsecurity.org/news/center-news/2020-01-24-Statement-of-Clarification-Event201.html** ↑
6. **https://www.weforum.org/about/the-fourth-industrial-revolution-by-klaus-schwab/** ↑
7. **https://www.weforum.org/focus/shaping-the-fourth-industrial-revolution** ↑
8. **https://www.weforum.org/agenda/2020/07/covid-19-the-great-reset/** ↑
9. John Naisbitt: *Megatrendek,* Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, é.n. ↑
10. Az „embert" a középpontba helyező humanizmus korlátait és elégtelenségét felismerő poszthumanizmus jelenségéről, egymáshoz lazán kapcsolódó számtalan, eltérő színvonalú és mélységű irányzatáról lásd pl. Horváth Márk – Lovász Ádám – Nemes Z. Márió: *A poszthumanizmus változatai,* prae.hu, 2019 ↑
kép | shutterstock.com

Matuszka Máté

A FABÁBU-KÉSZÍTŐ

2020-11-08 | **NOVELLA**

A busz bedöcög a város kultúrnegyedébe. Gyerekkoromban itt egymást érték a színházak, múzeumok, mozik, könyvesboltok, könyvtárak. Most minden sötét. Olyan köd van, hogy a felkelő nap csak egy nagy, tompa folt.

A köd valójában füst. Az égő színháztól fújja ide a szél. A város utolsó színházától. A tűz nem fog átterjedni másik épületre, a színház körül ugyanis nincs más, csak kiégett és rég elhagyott rom.

A busz megáll a színház előtt.

– Nem száll le? – néz rám a sofőr, én pedig leszállok.

Csak az éjjeliőrt találom itt, gyönyörködik a lángokban meg a széllel táncoló füstoszlopban. Azt mondja, mielőtt mindent beborítottak a lángok, kimentett ezt-azt, pár kisebb ládát. Nézzem meg, hátha van bennük valami cuccom.

És van is, az egyik ládában találok pár fabábut. A Vízistennő című darab szereplőinek egyik fele: maga a Vízistennő, pár mellékszereplő, meg a kisgyerek. A hónom alá csapom őket, és gyalog indulok haza.

> **miatta válik jobb emberré**

Aggaszt, hogy elvesztettem a munkámat. Egész életemben színházaknak dolgoztam, fabábuk meg hátterek készítésén kívül semmihez sem értek. Nem tudom, mihez kezdhetnék… A fabábukra nézek. A Vízistennőt már olyan sokszor végignéztem, hogy kívülről tudom: egy fiatal herceg mindenen és mindenkin átgázolva hadúr lesz, majd egy teliholdas éjszakán megpillantja a tengerben úszkáló Vízistennőt, azonnal beleszeret, és miatta válik jobb emberré, jobb uralkodóvá. Az egyik legnépszerűbb előadás volt. A főkarakterek közül csak a hadúr-herceg bábuk hiányoznak, de tudnék újat készíteni. És egy kis utazószínpadot is összehozhatnék, olyasmit, amilyennel még nagyapám járta az országot. A Vízistennőt ugyan nyolc színész játszotta, én pedig egyedül vagyok. De majd megoldom.

A műhelyem a lakótelep egyik garázsában van. Az ajtó nyitva. Azért hagyom mindig így, hogy ha egy gyújtogató erre járna, lássa, üres, nincs mit elvinni vagy elégetni. Valójában persze van, dobozokban elásva a föld alatt.

A szokásos brancs megint kint van: kettővel odébb az ősz hajú alak az autóját

bütyköli, de még sosem sikerült beindítania. Velem szemben a kövér családapa ül egy kempingszékben, és a távolban égő színházat festi. A családja már elhagyta, ő azonban itt maradt. Az egész garázsa tele van a tüzeket ábrázoló képeivel. Három garázzsal odébb egy család kertészkedik. Szegények még mindig próbálnak növényeket termeszteni, de ebben a földben semmi sem marad meg. Mégis, fütyörészve kertészkednek. Kérek tőlük ásót, hogy kiáshassam a ládáimat.

A fabábukat csinálom meg először, bár a hadúr-herceg valójában egy figura: a testük közös, csak a fejük cserélődik. Elsőként kell egy fiatal hercegarc, ami tiszta, szinte jellegtelen. Majd a hadúr, akinek az arcán X alakú sebhelyek futnak körbe, és csak az egyik szeme van meg. A harmadik pedig a megenyhült arca: a sebhelyek már csak halványan látszanak, a hiányzó szeme helyén üvegszem figyel.

A figurák után a színpad következik. Összecsukható, hátra szerelhető darabot csinálok. A függönyt mindenféle talált anyagból készítem hozzá.

A szomszédságnak tartom meg a premier előadást. Megvárjuk a napnyugtát, és mikor mindent vörös fénybe borít a nap, felállítom a színpadomat a garázsom elé, és belekezdek.

Nem mondom, hogy nem akad meg itt-ott a történet…

Meg van pár rész, amiket véletlenül felcserélek…

Ráadásul annyira izgulok, hogy remeg a hangom, dadogok.

A végén a szomszédok nem tapsolnak meg, de azt mondják, összességében nem rossz, tetszeni fog az embereknek, érdemes lesz turnéznom. Az öreg autószerelőt nagyon megérintette, mert eszébe jutott régen meghalt felesége. Azt hiszem, ez a legjobb visszajelzés, amit kaphatok.

Másnap turnéra indulok. Elsőként a lakótelep túlsó felén, egy már nem működő szökőkút előtt állítom fel a színpadomat. Két rendőr bukkan fel, és kérdezik, mit csinálok itt. Elmennek, mikor megtudják, hogy nem gyújtogatni akarok. A távolból azonban figyelnek, így inkább pakolok, és eloldalgok.

> uralkodónk arcképével

A következő téren sem járok több szerencsével, azt ugyanis körbevették a tankok, rajtuk az uralkodónk arcképével: a szeme barátságosan néz rám, hosszú, barna haját fújja a szél, miközben a kezével mutatja, minden oké.

Másnap játszótereket keresek, azok mellett állítom fel a színpadot. Ám hiába adok bele mindent, próbálok figyelni a hangomra, nem kihagyni részeket a sztoriból, a gyerekeket nem köti le. Nevetgélnek, bekiabálnak, és a legtöbben még az előadás vége előtt hazamennek.

Ennek ellenére sem adom fel. És előadásról előadásra egyre jobb és ügyesebb leszek. Az egyik után még egy érmét is találok a pénzgyűjtő dobozomban. Az első, önállóan keresett fizetségem!

Pakolás közben felbukkan egy rendőrautó. Két rendőr száll ki, a cuccaimat bedobják a csomagtartóba, és visznek engem is. Megpróbálom elmondani nekik, hogy nem gyújtogattam, nem csináltam semmit, ez egy ártatlan színdarab, és csak ehhez értek, vagyis igazából csak a bábu meg háttérkészítéshez, de ezek ketten úgy tesznek, mintha ott sem lennék. Nem tudok mit tenni, felkészülök, hogy börtönbe kerülök.

De nem börtönbe megyünk, hanem a hegytetőn álló uralkodói palotába.

Hangyának sem érzem magam a tornyai árnyékában, amiken cukorkaszerű, színes csíkok futnak végig. A földet tükörcsempe fedi, így mintha két világ érne itt egybe.

Bent a padló és a plafon is tükrökből van. Mintha végtelen mennyiségű, párhuzamos világ futna itt, és mindegyikben végigvinnének, hogy végül elérjünk a gigantikus csarnokba, az uralkodónk irodájába.

Hallottam már, hogy az uralkodónk nem teljesen úgy néz ki, mint a tankokra festett képeken, és most a saját szememmel láthatom, hogy ez igaz: egyik szeme félrenéz, a jobb keze helyén kampó van, haja nem hosszú és barna, hanem erősen kopaszodik.

Újságot olvas, közben színes drazsét eszik. A rendőrök megállnak velem az íróasztal előtt, és a magasba emelve tartanak, míg az uralkodónk rám néz.

– Maga a bábus, igaz? – ugrik be neki.

Szeretné, ha minden este mesélnék a fiainak. A szolgálók nem bírnak velük, színház, ugye, már nincs, én vagyok az utolsó lehetőség. Nem utasíthatom vissza.

Többé nem hagyhatom el a palotát, de legalább van tető a fejem felett. A szobám nagyobb, mint bármi, ahol eddig laktam. Jár hozzá egy női szolga, aki rögtön közli, hogy bármit megtesz nekem: rendben tartja a szobát, a ruháimat, vágja a hajamat, és ha olyan kedvem van, lefeküdhetek vele.

– Továbbá én kísérem a palota egyik terméből a másikba – fejezi be.

> rontják az összképet

Ami jól jön, mert a palota olyan hatalmas, hogy már azon az emeleten eltévednék, ahol, úgymond, lakom. Ez a hölgy készíti az ételemet, és remekül főz. Jól érzem magam. Az ablakokból lelátok a városra, ami innen meglepően szép, az utcák hibátlanul szimmetrikusak, egyedül a tüzek rontják az összképet. De mikor a lemenő nap halványkék, sárga és narancs csíkokat fest az égre, még ezek is beleillenek a látványba.

A szolgáló hölgy este kísér át a hercegek szobájába. Az uralkodónknak hat fia van. Lakóépületnyi játékszobában randalíroznak: jobban érdekli őket a pusztítás, mint bármi más. Az összes játékuk darabokban hever, a könyveiket széttépték, sokat meg is gyújtottak. Tipikus hercegek.

Az első előadásom teljes csőd: a hangom és a kezem remeg, többször bakizom. A hercegeket jobban érdekli, hogy megszerezzék a bábuimat, és széttörjék. Hamar ráunnak a szerencsétlenkedésemre, és inkább egymással verekednek.

A Vízistennőt csak egyikük nézi végig. Az elsőszülött. Vagyis maga a trónörökös. A trónörökös! Egészen lenyűgözte az előadás. A bábukért nyúl. Nem mondom, hogy nincs bennem félelem, mikor odaadom őket.

– Még! – parancsolja. – Még! Még!

Eljátszom neki újra. Ezúttal sokkal jobban sikerül, a sztori rendben végigmegy, a hangom sokkal jobb, nagy kár, hogy ezek ellenére sem ül ide a többi herceg. Amint véget ér a darab, a trónörökös újra követeli, nem érdekli, hogy a testvérei már nincsenek ott. Végül a bábuim között alszik el. Tizenöt évesnek nézem, és örülök, hogy ilyen apa mellett is megőrizte gyermeki lelkét. Az ilyen emberek miatt éri meg ezt csinálni. Nagyon remélem, hogy felnőttkorára is megmarad ebből valami, ami majd segíti, sőt, jobbá is teszi. Bár így lenne. Ám a kitekert póz, az érdekesen üres

arca… és a hangja… a furcsán lassú viselkedése… Biztos vagyok benne, hogy szegényke enyhén fogyatékos. Vagyis, bár hivatalosan ő a trónörökös, de sosem fog uralkodni.

A testvérei egész nap ölik egymást, ő pedig, mint egy kiskutya, mindennap az ajtóban vár. Leülünk a sarokba, és vagy a Vízistennőt játszom, vagy közösen találunk ki történeteket. Még új bábukat is csinálunk, megmutatom, hogyan tudja elkészíteni a gerincet, ami az egészet tartja, hogyan tudja ráerősíteni a karokat, lábakat, a fejet, hogy lesz a bábunak haja, ruhája, arca. Végül elég bugyuta figurákat hoz létre.

Néha bemutatjuk az általa kitalált darabokat, ezek jobban lekötik a testvéreit, mint a Vízistennő, talán mert annyira szenvedélyesen játszik, jó hangja és érzékeny lelke van. Talán így sikerül jobb emberré nevelni a testvéreit, ahogy belőle is a legjobbat hozzák ki a bábuim. Reménykedem… De a hercegek mindig elunják az előadásokat, és vagy mindjárt verekszenek, vagy széttörik a fabábukat, és utána verekszenek.

– Meghaltak? – kérdezi a romokra mutatva, én pedig elmondom, hogy nem, ezek csak fabábuk, nem éreznek semmit.

> **nem fáj neki**

Felveszi az egyik földön heverő bábuját, egy buta tekintetű fiút, aki megúszta a hercegek pusztítását. Bátorítom, hogy rajta, törje ketté a gerincénél, nem fáj neki, ugyanúgy mosolyog majd. Az elsőszülött végül megteszi, és hosszasan nézi a kezében tartott két fabábu-darabot.

– Csak bábu – nyugszik meg. – Csak bábu.

Összeragasztom, ő pedig boldogan megölel. Elégedetten fekszem le.

Hajnalban kelt a szolgáló hölgy, hogy szörnyű baj történt.

– Az uralkodónk – mondja kevés érzelemmel a hangjában – meghalt.

Az elsőszülöttet pedig ezekben a pillanatokban koronázzák királlyá.

Futunk a palota cukorlila kápolnájába. Odabenn minden arannyal borított, a padlótól a székekig. Kizárólag katonai vezetők vannak itt, mindegyik díszegyenruhában. Az elsőszülöttről, mármint az új uralkodónkról lerí, mennyire ijesztő számára a helyzet, és fogalma sincs, mihez kezdjen.

Sajnálom szegényt, és féltem, de nem tudom, mit tehetnék.

Délután meggyújtják a legmagasabb toronyban a máglyát. Lila füsttel ég, jelezve, hogy új uralkodó van, és nem telik el talán fél óra sem, az egész város felbolydul és lángokba borul. Az ablakomból figyelem az eseményeket, a vöröslő lángokat, a fekete füstöt, ami eltakarja az eget. A hőség akkora, hogy még ilyen távolból is érzem.

Este az emberek megrohamozzák a palotát. Nem tartják őket vissza sem a tankok, sem a rendőrsorfal, berobbantják az egyik falat. Golyók röpülnek be, hasra vetem magam, vakolat és mennyezetdarabkák hullnak rám. Felgyújtják az épületet, fekete füst jön be az ablakon, az ajtó alatt, a falon át, a golyólyukakon. Az ágy alá bújok, alig kapok levegőt.

A füst végül eloszlik, pár katona lép a szobámba. Azt mondják, ne aggódjak, visszaverték a lázadást, most már minden rendben. Legalábbis egyelőre.

Úgy tűnik, a városban is eloltották a tüzeket, a füst azonban hatalmas, fekete felhőként lebeg. Itt-ott szakadozik, látom a lenyugvó napot.

folyik a könny

Katonák jönnek értem, azt mondják, hívat az uralkodó. Útközben tudom meg, hogy a szolgáló hölgyet lelőtték, mostantól egyedül kell boldogulnom a palota folyosóin. Belépve a trónterembe, meglátom az uralkodónkat.

Hiányzik a fél arca. Orvosok dolgoznak rajta, de még a szemét sem tudják megmenteni. Sír. Az üres szemgödréből is folyik a könny. Megkér, készítsek neki faálarcot.

– A hadurat!

Megígérem, hogy pár óra múlva készen lesz. Egész éjszaka dolgozom. Hajnalra fejezem be a munkát. Az eddigi legjobb bábufejem. Remélem, legalább egy kis örömöt tudok ezzel szerezni, mert biztos vagyok benne, hogy nem sokáig lesz ő az uralkodónk.

Másnap a maszkban jelenik meg, így ül fel a trónra. Melegség önt el. Az ilyen pillanatokért éri meg dolgozni.

Ám az uralkodónak nemcsak a hangja más, persze torzítja a maszk, de a viselkedése is. Agyonlöveti a testvéreit. Aztán a tábornokokat. A lövöldözés egész nap folyik, a dörrenések visszhangoznak a palota tornyai között. Nem tudok aludni, enni... Bejön pár katona a szobámba, az uralkodó hívat, azt mondják:

– Hozza a szarjait!

Az uralkodó hálószobájába megyünk. Minden képet leszedetett, a fal narancssárga és lila festését épp fél tucat munkás kaparja le. Az uralkodó a Vízistennőt szeretné látni. Miközben felállítom a színpadot, eldöntöm, hogy sokkal jobban hangsúlyozom a változást, ami végbemegy a hadúrban, mikor megpillantja a tengerben úszkáló Vízistennőt. Az uralkodót azonban csak addig érdekli a darab, míg a herceg senkivel és semmivel nem törődve gázol át mindenen és mindenkin, és hadúrrá nem válik.

– Elég lesz! – mondja pontosan az előtt, hogy megpillantaná a Vízistennőt. – A bábut hagyd itt!

Járkálok a szobámban. Kinézek az ablakon. A város lángol. Legszívesebben én is felgyújtanék valamit. Nem hagy nyugodni a gondolat, hogy mindez miattam történt.

Soha többé nem fogok se bábut készíteni, se színdarabot előadni, főként a Vízistennőt nem!

Hajnalban ismét jönnek a katonák. A kivégzőhelyre visznek. A fal vörös a sok kiontott vértől, és tele van golyónyomokkal.

Futár érkezik. Belesuttog a katonák vezetőjének a fülébe, mire a vezető felsóhajt, egyáltalán nincs ínyére, amit hallott. Int az embereinek, hogy ne lőjenek, helyette felkapnak, és kidobnak a palotából a hátsó bejáraton át, ami az úgynevezett gyalogos bejárat. Egymillió egyszázezer lépcső vezet ide a hegy aljáról, ezeken gurulok lefelé. A vezető még utánam kiabálja, hogy tűnjek innen örökre, a színemet se lássa többé, különben lelő, mint egy kutyát.

A város teljesen üres. Néha látok egy-egy rendőrautót, ami reflektorral pásztázza a környéket. Inkább nem kerülök a szemük elé. A legszívesebben senki szeme elé sem kerülnék, még a sajátomé elé sem: akárhányszor látom tükörképemet a pocsolyákban, vagy egy épen maradt ablakban, képtelen vagyok ránézni. Undorodom a saját látványomtól.

És a várostól is. A falakat golyónyomok borítják, sok épület leomlott, rengeteg akasztottat látni. A lábuknál fogva lógnak, és mindegyikük gerince törött. Bárcsak megvakulnék.

Az épület, ahol a lakásom volt, kiégett. A műhelyembe megyek, behúzódom az eső elől, és próbálom kiűzni a fejemből a fellógatott emberek képét. A műhelyemet persze kifosztották, méghozzá olyanok, akik ismerték, mert feltúrták a földet, és megtalálták az elásott ládáimat. Érték nem volt bennük, pár próba fabábu, itt is hagyták szétdobálva a földön. Holnap elégetem mindet.

Szitál az eső, mikor felkelek. A szokásos emberek ismét itt vannak: az öreg az autóját bütyköli, a kövér családapa tüzet fest, a kertészkedő család pedig próbál életet lehelni a kertjébe, mert valakik letaposták. Kicsit mind meglepődnek, hogy itt látnak, azt hitték, elmentem, vagy elvittek, de örülnek, hogy jól vagyok.

Délután felbukkan egy utcagyerek. Úgy játszik a fabábuimmal, mintha az övéi lennének. A legszívesebben ráüvöltenék, hogy dobja el.

– Játsszon nekem valamit ezekkel! – mondja, mikor a szomszédoktól megtudja, hogy én vagyok a fabábu-készítő, és hogy színdarabot adok elő.

„Valami színdarabot”, ennyi maradt a Vízistennőből…

Elzavarom a gyereket, én nem játszom többé.

Mikor eláll az eső, összeszedem a bábukat, és kiviszem a garázssor végére egy fémdobozban. Meggyújtok egy gyufát, de… de nincs erőm beledobni. Ez az egész életem. Ám mintha az összes fabábu az uralkodónk arcát formázná. Meggyújtok még egy gyufát, rájuk dobom, de nem gyulladnak meg. Próbálkozom, de nem sikerül lángra kapniuk, a gyufám meg elfogy. Akkor nem érdekel, itt hagyom, majd valaki nálam ügyesebb és tehetségesebb elintézi.

Másnap az utcagyerek visszahozza őket a műhelyembe, arra kelek fel, hogy ismét játszik velük. Semmit sem csinálok, csak fekszem, és nézem a repedezett plafont. Unatkozom, a Vízistennőre gondolok. Újra és újra lejátszom magamban, és még a színpadra is van pár ötletem, hogyan lehetne átalakítani.

Este kézbe veszem a bábukat, és megállapítom, hogy remek munkát végeztem már ezekkel is. Jó, hogy visszahozta őket a gyerek, sajnáltam volna, ha elvesznek.

cserébe játszom

Miután elment, eljátszom magamnak a Vízistennőt. De a gyerek nem ment túl messzire, csak a szomszéd kertjéből lopott valami zöld levelet, mert azt hitte, ehető, és mikor meglátta, mit csinálok, visszajött, és kileste az előadást. Másnap beállít pár barátjával. Látni szeretnék a darabot. Az egyiküknél van egy bicska, azért cserébe játszom. Nem tudom, tetszik-e nekik, vagy sem, megköszönik, és elmennek, a bicskát megkapom.

Így már tudok alakítani a bábukon, csiszolni az arckifejezéseiken, még faanyagot is szerzek, összeégett maradványokat. A kormos darabkáktól a bábuim olyanok, mintha nagyon hosszú éjszakát tudnának maguk mögött.

A gyerekek mindennap felbukkannak, néha megkérdezik, tudok-e más darabot is, de nem, csak a Vízistennőt. Újra és újra megnézik. Aztán felnőttek is jönnek, egyre többen. Nem értem, miért… Észreveszem, hogy olyanná tettem a hadúr arcát,

amilyen maszkot az uralkodónknak készítettem.

A műhelyemből színház lesz. Sőt, nemcsak színház, közösségi tér. Az emberek egyre több időt töltenek itt, beszélgetnek.

A rendőrök hajnalban jönnek. Benzinnel öntik le a dobozaimat, amikben a bábuk pihennek, majd az egészet meggyújtják. Mindenem odalesz. El kellene mennem ebből a városból, de fogalmam sincs, hová. Tankok állnak a nagyobb tereken. Az összesen átfestették a régi uralkodónk képét, helyette a hadúrálarcos fia néz ránk.

Kisétálok egy buszmegállóba. Amíg várakozom, az uralkodónkra gondolok. Valahogy jóvá akarom tenni, ami történt.

A busz csikorogva megáll, a lábamon érzem a motorból kiszálló hőt. Nyílik az ajtó, a sofőr rám néz.

– Nem száll fel?

És nem, nem szállok fel.

Eldöntöm, hogy egészen más karakterként játszom a hadurat, még jobban hangsúlyozom, hogy a sok hiba után is van megváltás.

> szinte sérülés nélkül

Visszaérve a műhelyembe el sem hiszem, hogy ekkora szerencsém van. A bábukat nagyrészt már égett faanyagból csináltam, így szinte sérülés nélkül úszták meg a tüzet. A közönségem ma is összegyűlik, és mind felháborodnak a rendőrök brutalitásán.

– Bármit is teszünk – mondja valaki a közönségemből –, nem tudhatják meg, kik vagyunk. El kell takarnunk az arcunkat, maszkokra van szükségünk!

Megkérnek, hogy készítsek nekik, én pedig elvállalom. Magamnak is készítek, én is részt akarok venni az eseményekben. Helyre akarom hozni, amit elrontottam. Végre olyan emberek vesznek körbe, akik értik a Vízistennő üzenetét.

Ám azt is hozzáteszik, hogy az álarcok a hadurat formázzák.

kép | unsplash.com

Taizs Gergő

SIC TRANSIT

2020-11-01 | **VERS**

in memoriam T. J.

váratlanul jött, mint a nyári eső,
nem karcolt kóbor villámot az égre,
mintha tintát borítana ki suta
mozdulattal, türelmetlen sötét lett.

megkövült mozdulat, ahogy pólóját
épp fel- vagy levette volna – nem derül
ki már. megszakítva maradt ültében
az ágyon, félig ruhában. legbelül

befejezetlen hagyott mindent, egész
helyett törtekből kellett kiszámolni,
a magánytól összegyűrt ágyhuzaton
mi nehezebb: meghalni vagy álmodni?

mint a nyári eső, váratlanul jött,
és nem várta meg, amíg felöltözött.

kép | unsplash.com

Taizs Gergő

RÖVIDZÁRLAT

2020-11-11 | **VERS**

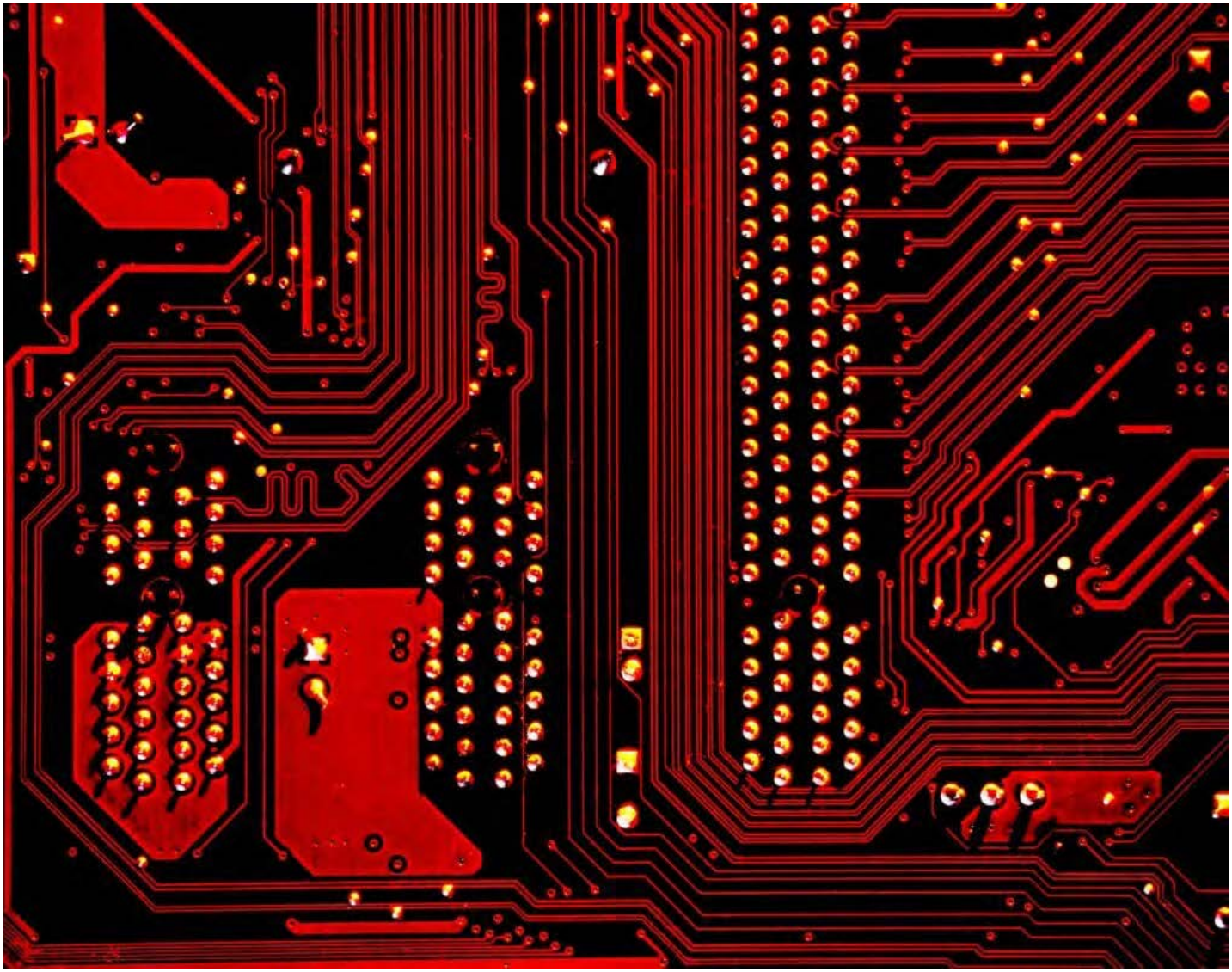

nem tudhatom, ennél emberibb lesz-e,
mert tegnap megbuktam a Turing-teszten

hogy ne kelljen később
aggódnom, most rövidre zárok bármit:
panelförgeteg, bekerítés, pánik,
mint elkorhadt diófa alatt állni
tajtékzó szélben, télen.
reccsenésre várni, metsző üvöltésre.
pólusok rángatnak szerteszét.
merre lehet innen menni még?

magányos terhével agyonnyom
két égitest, összeszokott
páros. *szabadjon nem izgulni* –
mantrázom, mint aki kölcsön-
kapta a könnyűséget,
de nullával próbálja osztani.
akkor eljönnek majd

értem megfontolt bizonyossággal.
szemembe néznek, mi van a csatakos
sziklák mögött (vízbe tartó
testek csupán). felmérnek,
a bőrből négyzetmétert,
a húsból kilót, a vérből litert
számolnak (csobbanás). türelemmel,
akár a járdára hulló galambtoll,
nem ejtenek felesleges mozdulatot.

(mindenhol jó
lehetett volna,
de már minden
máshol van,
és itt csak
a semmi)

Taizs Gergő

VISSZAZUHANUNK

2020-11-16 | **VERS**

álmomban jelzőtüzeket gyújtok
a párhuzamos vonalak kezdő-
pontjánál
hogy legyen hová
visszazuhanni ha az emlékezet

égésterméke végleg betölti
a teret és fullasztóak lesznek
a reggelek
hogy legyen miből
ha már késő lesz bármihez
az elhasznált szobai levegőt
bepalackozom ilyenkor moccan
meg arcodon az ébredés

egyszer visszazuhanunk majd
a lakatlan álomba ahol át-
szakítjuk az eget izmaink
bénultak légzésünk rend-
szertelen
ott megtudjuk miért
örök és tagolatlan a vonzás
ahogyan konvex és konkáv
összeáll és nem látni sehol
illesztéseket

kép | unsplash.com

Versényi Anna

KEGYTÁRGYAK

2020-11-17 | **NOVELLA**

A körmenet után jól fogy a Szent szobra műanyagból, gipszből, házioltárra és kültérre tervezve, lámpa beleépítve, tartós, ledes. Még állnak a sátrak a templom előtt. Fából van a Szent, helyi fafaragó árulja, mellé fakardot, pajzsot, rajta angyalok, kígyók, szörnyek. Olykor rendel tőle a polgármester rovásírásos táblát, Máriát, jól megy a bolt. A kisváros peremvidéke még falu, kádári-kockaházas, disznóólas, fehérre mázolt autógumi-virágtartóval. Korcsok nappalra láncra kötve. Tükörcserép a vakolatban, „Kiadó szoba” táblák a kerítésre drótozva. Ügyes ember a polgármester, megfogja a

pénzt, fejleszt. A termálvíz eddig csak egy betonmedencébe folyt, most lett hotel, turizmus. Jönnek a zarándokok a szent szoborhoz, megszállnak, áznak, felpezsdült a vidék.

leülepednek

A wellness-hotel alagsorában fürdő. Forró víz tör fel a termálforrásból, majd elhasználva kifolyik egy csatornán köröm- és levált hámszövetdarabokkal, vizelettel, haj és szőrszálakkal, vérrel, váladékokkal, olajos vegyszerekkel. Olykor kerül bele nyaklánc, fülbevaló, kontaktlencse, hajcsat, gyerekjáték, leázott ragtapasz, felfújható dolgok foszlányai. Átlebegnek a tóba, ott leülepednek a kavicsos aljzaton.

A víz a park tavát táplálja, sohasem fagy be, hiszen mindig meleg. Kis sétaút is van a tó körül, „Szoborpark” hirdeti büszkén a tábla, a fafaragó bemutathatta művészi hajlamát. Vörös kardvirágok mindenütt. Vérehulló fecskefű. „Megtisztulás” az egyik szobor címe, sokan nem értik, túl elvont. Félpucér nő kígyót emel a magasba, knossosi utánérzés, magyarázta a művész, a polgármester csak hümmögött.

A legtöbben először a Szenthez jönnek, a templomba, ajtaján a gondnok elérhetősége, nincs mindig ott. Kisbusz érkezik, a túra utolsó állomása ez. Szent, tó és megtisztulási alkalom, svédasztallal.

Nézik a templomot, zárva, vezetőjük téblából, kezében szórólap. A Szent van rajta, sárga sugarakat animáltak köré, alatta felsorolás. Hogy miben segít, mint valami apróhirdetés. A szokásos vakból látó lett, mankóeldobó történeteken túl lelki béke megtalálása és a gyász enyhítése is szerepel, a bizonyíték maga a csodán átesettek beszámolója. Mécses vásárolható a gondnoknál vagy a recepción.

helyi eklektika

Sanyibá többnyire biciklin kering a főutca-temető-főutca háromszögben, vagy a „Szentgrál” nevű egykori számozott büfénél lebzsel, amire színes cégér került. Ragyogó kehely, körülötte fénysugarak sárga lendületes ecsetvonásokkal festve. A polgármester fia a tulajdonos, ott áll a pultban sokszor, barátja mindenkinek. A berendezés lepukkant retró design némi helyi eklektikával, fából faragott Nagy-Magyarország, művirágcsokor és kecskekoponya falapra szögezve.

Sanyibá imádja a túrázókat, mert a falusiak nem hallgatják már meg. Haja félhosszú, hófehér, középen tar folt, napbarnított, cserzett. Hadar, de érthetően elmondja, hogy odakísér mindenkit Jolikához, nála a kulcs. Aztán belejön.

– A Marsra is lehet már menni, van már program a számítógépben, forgatod a Marsot, megnézed, hova mehetel, kiírja, hány perc a túra, meg minden, mennek oda is, mint arra az elkaminóra, mennek majd a népek – mondta Sanyibá, és vörös, kerek arcát az égre emeli nyomatékul.

A túrázók türelmesek, derűsek. Fotóznak mindent, Sanyibát, még a cégért is.

– A Szenthez jönnek sokan, biztos nem jók a régi orvosságok. A sok mellékhatás, abba halnak bele a végén.

A busz népe kacarászik, laposüveg is járt már körbe, türelmesen várják a Templom Őrzőjét.

Szervezett csoport, utazási iroda, fizetett program. Van közöttük beteg, mindenhívő ezoterikus, egy alkoholfüggő festőnő. Szédül állandóan, mint aki kaleidoszkópba néz, s forog benne a sok színtöredék, percenként más alakzatba állva össze. Tárgyállandóság… – mormolja vágyakozva, közben reszketeg vázlatot készít. A keze sem biztos, valami szilárd, nagy igazságra vágyik, amiben megpihenhet. Akkor újra határozottá lesznek az ecsetvonásai.

A Templom Őrzője kaput nyit. A Szent szobra új, csillog a festéktől, még az olajfesték szagát is érezni rajta. Életnagyságú, aranyozták is. Most akad pénz erre. Az ereklye hátrébb került, egy oldalkápolnába, rosszul látható. Üvegedény, csak néhány csont látszik, körülötte virágok, mécsesek. Körmenetkor bársonypárnára teszik. Freskók mindenütt, angyalok, szentek, a mennyezeten Ádám és Éva fával, kígyóval, illendően levelekkel eltakarva, ahol kell. Büszkék a templomra, ingyenes szórólap a bejáratál.

Itt a kívánságok ideje, elmélyülés. Aztán jöhet a fürdő, megtisztulás, vacsora.

> bipoláris lett

Sanyibá visszakerekezik a kocsmába, keresi a Tanárurat, aki mindennap eljár a Szenthez, pedig természettudományos ember. Egyetemen dolgozik, csak meggyengült az idegrendszere, bipoláris lett, hol magába roskad, hol felhangoltan csomagol, hogy előadjon. Nem teheti, persze, mert ha bepörög, eltér a tárgytól, még szerencse, hogy kevesen értik, mert bonyolultak a mondatai. Komolyan veszi Sanyibát, szinte csak vele beszél. Sanyibá büszke erre, barátjának hívja.

A zarándokok a wellnessben áznak, mire előkerül. Hallgat, hümmögve nézi a szélcsengőt. A pultos hozta Görögből, fából faragott péniszeket ábrázol, jó poén. Felderít mindenkit, főleg, ha huzat támad. Emeli a hangulatot és a fogyasztást. A padlón váza, kardvirágok élén vörös szirmok, néhány a földre fröccsenve. „Ne bántsd a magyart!” hirdeti fatábla (itt készül két méretben) a polgármester jó hazafi, mindenki láthatja. A festőnő fanyalogva nézi a dekorációt, dobozos sört kér, de nem ül le, elviszi. Lesétál még a tóhoz, fárasztja a társaság, csendet akar.

Sanyibá beszél szakadatlanul, nem vár választ vagy visszajelzést. Besorolták számokkal, BNO-kódot kapott, az idegorvos adta, megyeszékhelyen, Tanárúrnak is ő írt ki gyógyszert, de nem használt.

A Provokátor is közbeszól néha, várja a zarándokokat, vacsora után úgyis itt szoktak kikötni, isznak, és ha isznak, beszélnek, lesz jelentés. A szélcsengő csilingel a feje fölött, nyitva a csapóajtó.

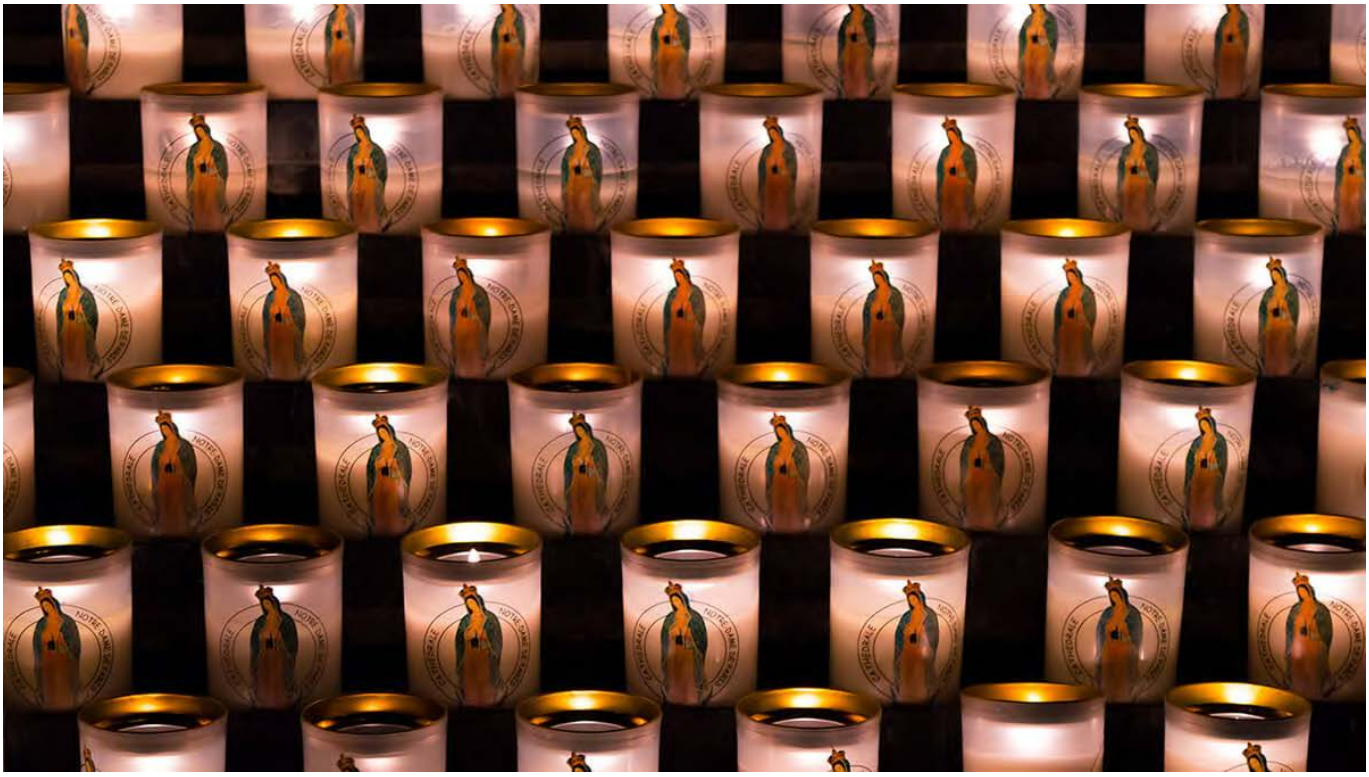

pxhere.com

Megjönnek végre a zarándokok, történeteket akarnak a csodatételekről, kívánságukról nem beszélnek, úgy nem teljesül. A Tanárúr is feléled, átveszi a szót, előadásba fog, pislogás nélkül mered a közönségre, kínosan feszengenek. Szakrális atmoszféra meg kollektív tudattalanban gyökerező látomások, áldozathozatal is kell, ha meg akarják nyerni a túlvilág támogatását. A pultos aggódik, még elriasztja a vendégeket. Összenéznek a Provokátorral, az legyint. Inkább rendelnek még a helyi borból.

> a pörgés középpontja

Tanárúr titokban mintát vesz a szentből, egy csontdarabból, a korát akarja kideríteni, hogy a pogány temetőből származik-e. Feltehetően kecskebak. Elgondolkodik. Alábbhagy a pörgés a fejében, lassul. Nyugodtan lélegzik. Érzi a pörgés középpontját, stabil pont. A tóparton, a szoborparknál talált csontokat kiborítja a műnépi szőnyegre. Emberinek tűnnek, s nem túl réginek. Tűnődve néz a tenyerén egy zápfogat.

Sanyibá még lemegy a tóhoz, ilyenkor már minden néptelen. Rossz érzése van, dünnyögve teszi a döglött csirkét a partra, felszedi az összelapult sörösdobozt a szobor mellől, a kardvirágról lemállanak a szirmok, barnába hajlanak. Elhallgatnak a rovarok, baljós a csend.

Ágra lép, reccsen. Az óriáskígyó visszacsúszik a tóba, alámerül.

kép | unsplash.com

Handi Péter

PÓZ

2020-11-09 | **VERS**

Lassan kipenderülök a térből,
mint a két ujjal megsodort pörgettyű,
mely forog-forog, s végül
fáradtan oldalára dől.
De így, a játéktábláról penderülve
sem várom a vén csónakost,
hogy feltűnjék a folyókanyarban
s obulusaimért átvigyen.
Nekem egyenes a megdőlt világ,
mert ez is látószög, bár az optikák
fondorlatával van jelen,
s ha valami nem stimmel a tájban,
hát megdörzsölöm szemem, és
hozzáigazítom magam.

Petschnig Mária Zita

VISSZA A MÚLTBA

[INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2020-11-04 | **ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ**

„Az a baj, hogy nincs konkurencia” – suttogta nagymamám a falusi ház konyhájában, még a hatvanas években. Miért velem, az akkor tizenévessel osztotta meg véleményét? Tanítani akart a világra? Az egykor sikeres üzletasszony, akit mindenéből kiforgattak, figyelt a körülötte történtekre. Mindenesetre akkor nemigen értettem, mit mond, mi az, hogy konkurencia, és miért kell ezt halkan, a konyha homályában elrebegni. Mégis megmaradt bennem a jelenet, és jó húsz évvel később, amikor kirajzolódott előttem a rendszer valóságos természete, és kezdtem felfejtegetni

mozgatórugóit, világossá vált, hogy nagymamám a gazdasági, piaci verseny hajtóerejének hiányával magyarázta, amiért nem jutunk, vagy csak nagyon nehezen, egyről a kettőre. Igaza volt.

A formális szocialista piacgazdaság

Az előző rendszer formális piacgazdaságától indulok, hogy az összehasonlítással még inkább körvonalazódjanak a magyar gazdaságban 2010 után végbement változások a piacgazdaság deformálódásáról.

> a kommunizmus bőségkosara

Az előző, szocialistának nevezett rendszerben nem volt piaci verseny, a gazdaság nem arra épült. Az átvett szovjet modell ideológiáját követte, hogy a kommunizmus bőségkosarához a kapitalizmus teljes tagadásán keresztül lehet eljutni; ez magában foglalja a magántulajdonon alapuló piacgazdaság felszámolását is. A tőkés tulajdon felszámolása az álló- és forgótőke társadalmasításával jár (államosítani kell, legfeljebb szövetkezetek lehetnek, de azok is szoros állami irányítás alatt), a termelést pedig a piac helyett a központi tervhivatalból irányítják. Onnan jön az utasítás, mit termeljenek, miből, mennyiért, milyen bérek mellett. Így nem lesz túltermelési válság, az erőforrások nem fecsérlődnek el, vagyis a szocializmus sokkal hatékonyabban működik, mint a válságról válságra bukdácsoló kapitalizmus. Ez volt a szocializmus direkt tervlebontásos modellje, amit nálunk 1953-tól feszegettek. A rendszer 1956 után tovább lazult, de mindig csak a szabályozó eszközök szintjén. Az 1968-tól bevezetett új gazdasági mechanizmusban is azt keresték, hogyan lehetne elérni a vállalatok teljesítményeinek növelését, a dolgozók érdekeltségének megteremtését. Ám amikor a jövedelemkülönbségek kicsit is megnőttek, aktivizálódtak azok a politikai erők, amelyek leállították a gazdasági szabályozó rendszer reformját (1972).

1973-tól 1978-ig az ideológiai vitákon kívül lényegében semmi nem történt, aztán – a kialakult szükséghelyzetben – újból felerősödtek a reformkövetelések, majd a nyolcvanas évek első felében az államigazgatáson belül a reformmunkálatok. Könnyebben engedélyezték a magánvállalkozásokat (kisvállalkozásokat) és a többletmunkát. A gazdasági reformok kidolgozói szabad kezet kaptak, bármit javasolhattak, ami nem kérdőjelezi meg

– a párt vezető szerepét,

– az eszközök társadalmi tulajdonának dominanciáját,

– az ország szövetségesi rendszerét. [1]

A nyolcvanas évek második felére formálisan a piacgazdaság valamennyi kategóriája jelen volt a magyar gazdaságban (pénz, értékpapír, tőzsde, kétszintű bankrendszer stb.), mégsem ezek alakították a gazdasági folyamatokat. A pénz helyett továbbra is a politika játszotta a tőke áramlásában a főszerepet. Mivel politikailag elképzelhetetlen volt, hogy egy rosszul működő gyárat bezárjanak és a munkásokat elbocsájtsák, állandósult a jövedelmek átszivattyúzása. Ahol jól mentek a dolgok, onnan elvettek, ezekkel a forrásokkal pótolták a veszteségeket. Így aztán senkinek nem volt érdeke, hogy többet teljesítsen: minek, ha úgyis elviszik, minek, ha enélkül is jön a pénz.

> **erőforrás-fecsérlés**

A makrogazdasági döntéseket a politika hozta meg. A beruházásokat a „kell” szabályozta, a döntések a központi bizottság vagy/és a párttitkárok kijárásának köszönhetően születtek, nem a piaci igények, lehetőségek, árak, hitelkamatok, megtérülések mérlegelésével. Rettenetes erőforrás-fecsérlés folyt az eszközökkel – és a munkaerővel.

Kérdés, hogyan tudott negyven évig fennmaradni ez az erőforrás-felélő, a józan ész logikáját nélkülöző, politikai alapon irányított és működtetett rendszer. Nagyvonalakban a következőképp:

A háború utáni újjáépítést erős társadalmi lelkesedés, a szebb jövő reménye fűtötte. Aztán a politikai megfélemlítés, a korbács belengetése, ami hol oldódott, hol újra – bár enyhébben – fenyegetett. Tartott ez 1961-62-ig, a második (mezőgazdaságban és kisiparban végrehajtott) szövetkezetesítési hullám végéig. Nagyjából 1965-ig a falusi népesség városokba terelése és menekülése jelentős munkaerő-többletet adott, ami viszonylag gyors, extenzív növekedést eredményezett. Körülbelül eddig tartott ki az előző rendszerből átörökített, viszonylag fegyelmezett munkakultúra is. A lazsálás és a köztulajdon magánosítása (ellopása) nem volt jellemző. A munkaerő-források kimerülésekor megfogalmazott gazdasági reformtervek a hetvenes évek elején megbicsaklottak, de ha nem ez lett volna a sorsuk, akkor sem változtatták volna meg a szocialista gazdaságot, hiszen annak alapjai (az egypártrendszer mindenek feletti primátusa és az egyre kevésbé hatékony társadalmi tulajdon) változatlanok maradtak [2] .

A megfogyatkozó belső források okozta növekedési hiányt külső hitelekkel próbálták megoldani. Az 1956-os forradalom utáni helyreállítást például kínai és szovjet pénzek segítették. A hetvenes években – a reformok leállítása után – is külföldi hitelekből próbálkoztak a gazdaság felfuttatásával. Ezek éppúgy politikai szempontokat követtek (ezúttal főleg a könnyűiparnak mentek a pénzek), mint a belső források felhasználásakor, vagyis a megtérülés szempontja nem jött komolyan számításba. A hiteleket úgy élték fel, hogy visszafizethetőségük erősen kétséges volt. 1978 végére egyértelművé vált, hogy a hitelek és a kamatok újabb hitelből törlesztése – ahogy ez

gyakorlattá vált – államcsőd felé navigálja az országot. Előttünk volt már Lengyelország riasztó példája. Ezért fordultak megint erőteljesebben a reformok felé, mert ezek legalább „fedezetként" eladhatók voltak – 1982 után már a Nemzetközi Valutaalapnak is, ahova a kialakult kényszerhelyzetben a szovjet vezetés engedélye nélkül beléptünk. E nélkül az ország finanszírozhatatlanná vált volna.

> csak újabb kölcsönökből

A megfogyatkozott belső és külső források miatt a növekedés (az import!) visszafogásával próbálkozott a gazdaságpolitika, amellett, hogy az életszínvonal megőrzése (már nincs szó emeléséről!) érdekében a szocializmusban tabunak számító döntéseket is hoztak (második gazdaság kiengedése). Ez a rendszerműködés csődjének rejtett bevallása volt, amiről az is árulkodott, hogy a nyolcvanas években minden erőfeszítés ellenére a magyar gazdaság csupán egy százalék körüli növekedést tudott felmutatni, miközben az eladósodottsága emelkedett. A növekedés expanzív forrásai (munkaerő) elapadtak, a termelékenység hatékony beruházások híján, amiket a verseny hajthatott volna, nem emelkedett. A gazdaság egészéről gondolkodó közgazdászok gazdasági paradigma-/rendszerváltást követeltek, hiszen látszott: a piaci verseny hajtóerejének kikapcsolása mellett a rendszer önerejéből nem képes bővített újratermelésre, és a törlesztési kötelezettségnek is csak újabb kölcsönökből tud eleget tenni. Ahol pedig nem termelődik többlet, ott nem lehet többet osztani, nem lehet többet beruházni, így még inkább beszűkülnek a növekedés alapjai. A gazdaság lefelé menő spirálba került, a gazdasági rendszerváltásnak ezt kellett feltartóztatnia.

*

A Kádár-rendszernek gazdaságilag nem volt perspektívája, az egyre jobban beszűkülő újratermelést egy ideig a hitelfelvételek, majd a dolgozók önkizsákmányolásának engedélyezése (gmk-k, vgmk-k stb.) eltakarták. Ám a nyolcvanas évek második felében elérkezett fenntarthatóságának végső határára. A működéséhez trükkök százait kellett bevetni.

Igaz, nehéz volt a rendszerváltás, különösen a transzformációs válság évei a hosszan elhúzódó recesszióban. Annak ellenére is, hogy a piacgazdaság kellékeinek kiépülése és a vállalkozói szellem nálunk jóval előrehaladottabb volt, mint a többi szocialista országban. Hosszú évek bukdácsolásai után 1997-re kiépült és viszonylag jól működőnek tűnt a magántulajdon dominanciáján alapuló piacgazdaság, ahol a tőkeáramlást nem a politikai kapcsolatok irányították, hanem a piaci igények. A piaci igények ösztönözték az innovációt, a jó megtérüléssel kecsegtető fejlesztéseket. A korábbi politikai koordináció helyét a verseny által ösztökélt piaci koordináció váltotta fel.

Bárcsak a nagymamám megélhette volna ezt!

2010-ig minden kormány – beleértve az első Orbán-kormányt is – arra törekedett, hogy a magántőke kiváltotta jövedelem-különbségeket tompítsa, a szociálisan rászorulókat segítse – és nemcsak egy héttel a választások előtt, krumplit osztogatva. Nem állítom, hogy a szociális piacgazdaságot, amit már az Antall-kabinet is célul tűzött ki, sikerült megteremteni, de a különböző kormányok legalább törekedtek rá. 2010-ben, az új Orbán-kormány megjelenésével megváltozott a helyzet. Nem azonnal, hanem fokozatosan.

A 2010-től regnáló kormány eredeti programja

A 2010-ben kiadott és Orbán Viktor által a parlamentben is prezentált kormányprogram „új társadalmi szerződés”-t ígért. „… a megosztottság helyett együttműködést, magánérdekek érvényesítése helyett a közjó szolgálatát közös nemzeti ügyeink erős és hatékony képviseletét… Olyan kormányzást, amelynek egyetlen mércéje a nemzet és tagjainak felemelkedése.” Navracsics Tibor ugyanitt részletezte az elérni kívánt fordulatot: „Tűrhetetlen, hogy az állam javaira úgy tekintsenek, mint politikai zsákmányszerzés tárgyára. Elfogadhatatlan, hogy a közjavakkal törvénytelenül és erkölcstelenül sáfárkodók az államot mint magánvállalkozást kezeljék.”

> nemzetünk érdekét szolgálja

A „köz” alatt akkor az egész ország népességét értették, Orbán Viktor hangsúlyozta is, hogy „A Nemzeti Együttműködés Rendszerének természetes része a mindenkori parlamenti ellenzék is.” És „az új kormány együttműködést ajánl a társadalom minden tagjának, a civil és érdekvédelmi szervezeteknek, a gazdaság szereplőinek közös nemzeti ügyeink megoldásában.” Ehhez olyan „kiegyensúlyozott” és „erős államra” van szükség, „amely mindenekelőtt a közérdeket, nemzetünk érdekét szolgálja, nem egy kiváltságos szűk elit üzleti érdekeit.”

A gazdaságpolitikát – ha jól értem – a választott társadalompolitikából vezették le, mondván, helyesen, hogy a gazdaság működésének a társadalmi célok elérését kell szolgálnia. Matolcsy György írta a gazdaságról szóló fejezetben: „… egy olyan Magyarország jövőképét érdemes felrajzolni, amely az élet meghatározó területein már a nyugat-európai működés jeleit mutatja. A társadalmi szerkezet a tulajdonon és tudáson alapuló középosztály legalább kétharmados túlsúlya esetén veszi át a nyugat-európai működés jellemzőit. Ez stabilizálja a gazdaságot és a politikát, teremti meg, tartja fenn a szociális és jóléti államot, egyben garantálja a jogállami normák betartását.” Vagyis rombusz alakú társadalmi szerkezetet kívántak elérni, amelyben fönt és lent kevesen vannak, középen viszont sokan, és ezt a pozíciót nem politikai privilégiumok révén érik el, hanem tudással, tisztességes versenyben. Soltész Miklós azt is megfogalmazta, hogy a lent lévőket sem hagyják magukra: „… a teljes

társadalom szociális biztonságát szavatoló, cselekvő szociálpolitikát kell megvalósítani, szilárd és kiszámítható alapokon…. a szociális biztonságot, az esélyek kiegyenlítését és az egymás iránti megbecsülést és elköteleződést (szolidaritást) közös alapértéknek tekintjük.”

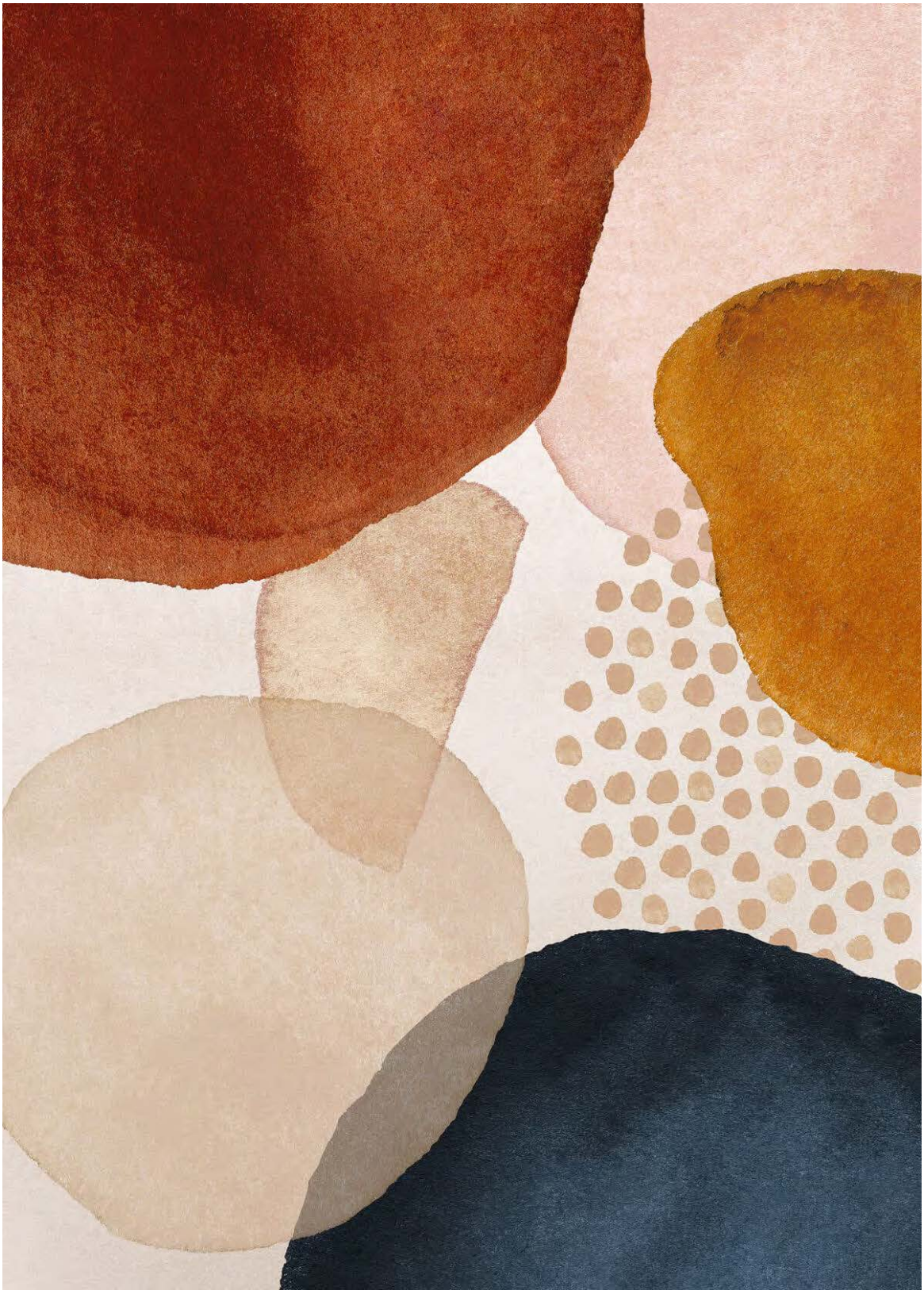

S hogy milyen gazdaságpolitika szükséges e társadalompolitikai célok eléréséhez, ezt megint csak Matolcsy György alapján foglalhatjuk össze: mindent meg kell tenni a sikeres vállalkozásokért.

– A célként tételezett egymillió munkahelyet (tíz év alatt) a vállalkozásoknak kell létrehozniuk, amihez „bizalomra és kiszámítható gazdasági/politikai környezetre van szükség".

– Csökkenteni kell a cégek adminisztrációs terheit, egyszerűsíteni az adózást, visszavágni az adók számát.

– Fel kell számolni a szabályozás gyakori módosítását, sőt az előírásokat csak „… több évre megtervezett felülvizsgálatot" követően lehet módosítani, de akkor is csak hatásvizsgálatok után és bevonva az érdekelteket a jogalkotásba.

– Állandó innovációra és annak elősegítésére van szükség a nagy cégeknél és a kisebb vállalkozásoknál is.

– Erősíteni kell a piaci versenyt, és valódi versenyre van szükség, amelyben a jobb, és nem az erősebb győz. Az állam ne korlátozza a versenyt, mert „A verseny korlátozása csak a fogyasztókat hozná hátrányba".

– Fordulatot kell végrehajtani a közbeszerzéseknél. Meg kell változtatni azt a negatív képet, amely „… visszaélésekről, politikai szempontok érvényesüléséről, a korrupció miatt kialakult túl magas árakról" szólva formálódott a társadalmi közbeszédben. Egyszerűsíteni kell a pályáztatást, mert annak bonyolultsága visszatarthat a részvételtől.

– Nyitni kell Keletre, Kína, Oroszország, India és a többi kelet-ázsiai ország fejlődésére, „rá kell kapcsolni a magyar *exportgazdaságot"* (kiemelés tőlem P.M.Z., tehát nem eladósodni Kínának és az oroszoknak, hanem piacot szerezni náluk!). Ám e nyitás során meg kell tartanunk „az Európai Unió tagjaként élvezett előnyeinket".

A történések merőben más irányokat vettek. Nem tudom, mikor cserélődött föl az egész társadalom hosszú távú gazdasági javát szolgáló „közjó” szempontja Orbán és szűk politikai elitjének anyagi magánérdekével és a hatalommegtartás gyakorlatára fókuszáló napi kormányzati praktikákkal. De tény, hogy a létrejött viszonyokból még a kormányon kívüli jobboldalnak is elege van.

A célokkal ellentétes történések

Tíz év kormányzás után egyértelműen látható, hogy a közjó szolgálata, az egész magyar társadalom felemelkedésének célja kiiktatódott az orbáni politikából. Orbán Viktor az első kormányfő a rendszerváltást követően, aki nem akar minden választópolgár kedvében járni, megelégszik saját táborának támogatásával. Olyan módszereket alkalmaz, amivel e tábor megtartható és erősíthető. Az általa kiépített és folyamatosan épülő rendszer egyetlen célja a hatalom bővített újratermelése, annak vagyonná konvertálása, majd e vagyon egy részének felhasználása a hatalom további kiterjesztésére. Az orbáni kisgömböc egyre több pénzt szív fel, amiből egyre nagyobb hatalomra tud szert tenni.

Orbán társadalompolitikája viszonylag szűk kör felemelésére koncentrál. Családi körén és Mészáros Lőrincen túl barátokra, megbízható hívekre, üzletfelekre, a Fidesszel szemben lojalitást mutatókra. Valamivel tágabban: a házassági kapcsolatot felmutatni tudó, dolgozó családokra, akik többnyire fiatal, jól kereső szakemberek. Ez olvasható ki az egykulcsossá tett személyi jövedelemadóból, a családi adókedvezményekből és emelésükből, az otthonteremtés támogatásának feltételeiből, az autóvásárlásokhoz nyújtott kedvezményekből.

A privilegizáltak közé tartoznak a kormánnyal lojális egyházak, szavazatszerzés céljából a határon túli magyarok, a sportolók, kiváltképp a miniszterelnök hobbiját, a focit űzők. A felsoroltak nemcsak a rendes költségvetésből kapnak bőségesen, de az évvégi maradványokból is milliárdokat, a kiválasztott sportolók ezen felül a közpénznek számító TAO-ból is.

A költségvetés átstrukturálásával Orbán kiépítette a saját média, a saját civil szervezetek, kutatóintézetek, a saját színházak, művészek stb. rendszerét. Különalkukkal elérte (és nem kis támogatási összegekkel), hogy a multinacionális cégek hazai leányvállalatai a kezéből egyenek. Vannak támogató önkormányzatai, amelyeknél az általános megszorításokat bőségesen ellensúlyozzák. A kormány saját bankjaitól a kedvezményezettek további kedvezményezett forrásokhoz jutnak.

Lényegében Fidesz-lojalitású országrész épült ki az elmúlt évtizedben az újraelosztás átszabásával. Akik ebben benne vannak, jól élnek, a többiek meg nem számítanak.

A piac horizontális kötőszövetével szemben épül ki a vertikális hálózat, amely pártfüggőségen, -kötöttségen alapszik, és végül Orbán Viktorhoz vezet. Ennek eredményes, zavartalan működéséhez, működtetéséhez formálissá kellett tenni a kormányzás demokratikus rendszerekben működő, ellenőrző szerepű ellensúlyait, a parlamentet, a köztársasági elnök intézményét, az Alkotmánybíróságot, az Állami Számvevőszéket, a Legfelsőbb Ügyészséget és Bíróságot, a Költségvetési Tanácsot, valamint a Gazdasági Versenyhivatalt. Hosszabb távra szóló biztosítékként pedig át kellett alakítani a választási rendszert.

> amit csak lehet

Kiirtanák a vertikális hierarchia működését zavaró tényezőket, például a valóságos civil szervezeteket. Felszámolnák a gazdasági érdekegyeztetést, perifériára szorítják a szakszervezeteket, megcsonkítják az önkormányzatok önrendelkezési jogait. Centralizálják, amit csak lehet, így az oktatást, a környezetvédelmet, a vízgazdálkodást, a hulladékgazdálkodást, legutóbb az egészségügyi ellátó rendszert. Kikapcsolják a szabad piac működését a tankönyvellátásban, a dohánykereskedelemben, a trafikok nyitásának és

működtetésének szabad hozzáférésében. Egybeterelik a takarékszövetkezeteket, felszámolják önállóságukat, egybeolvasztásukkal leszerelik az egymással versengő bankokat. A decentralizáció az orbáni rendszerben legfeljebb azt jelenti, hogy a működtetési hierarchiába új elosztó központok épülnek be, amelyek forrásaikat a költségvetésből kapják és a kormány által megkívánt elvek szerint osztják újra azokat. Ilyen például a Magyar Turisztikai Ügynökség, de ide sorolhatók az MNB által a költségvetésnek be nem fizetett milliárdokból létesített alapítványok és a KKM vállalkozási ügynökségei is.

Orbán a belső korlátok lebontásán túl ügyel arra is (érzékeny rá), hogy az egyközpontú társadalmi-gazdasági működtetésbe külső körülmények se zavarjanak bele. Ezért üldözte el kétszer is a Nemzetközi Valutaalapot, inkább nem kell a hitele, inkább drágább forrásokból finanszírozzuk magunkat, de külsősök itt ne ellenőrizzenek semmit. És ezért harcol szakadatlanul az Unióval, utasítja el az Európai Unió ügyészségéhez csatlakozást, s folytatja harcát az uniós források jogállamisági kritériumok figyelembevétele nélküli folyósításáért.

Eszközök

Orbániáda működését és bővítését rendkívül kiterjedt és változatos eszközök szolgálják.

– A legáltalánosabb és legkézenfekvőbb a törvénykezés. A parlamenti kétharmaddal Orbán bármilyen elképzelését simán keresztülviszi. Így lehetséges a törvényalkotást a szokásos ügymenetektől eltérően is a politikai harc eszközévé tenni. Ilyen volt például az előző kormányzás alatt kifizetett végkielégítések visszamenőleges, példátlan méretű megadóztatása, a büntető jellegű adók kivetése, a politikai ellenfelek tevékenységének beszűkítése (Simicska, Spéder). Fel lehet használni a törvényhozást kiemelt személyek anyagi pozicionálására (letelepedési kötvények), államosításra/privatizációra (földtulajdonlás). Összességében gazdasági-társadalmi előnyök és hátrányok újraosztására lehetséges politikai, hatalmi megfontolásokból. S ha úgy kívánja az orbáni érdek, a „gránitszilárdságú" alaptörvényt is módosítják. Ezzel az eljárások formálisan legitimek, hiszen jogszabályokon alapulnak, a társadalmi igazságosság felől nézve azonban nem minősülhetnek annak.

– Az utóbbi években nagyon elszaporodtak a titkosítások, ami a nyilvánosság kontrolljának kizárását jelenti, ám ezt egyre gyakrabban titkosítás nélkül is elérik, az információk kiadásának megtagadásával.

– Mind gyakoribbak az általános szabályok alóli egyedi felmentések. Például a beruházások stratégiai jelentőségűvé minősítése, ami felmentést ad egy sor előírás betartása alól.

– Tulajdon, vállalkozás, piacszerzés nem nyilvános és nem legitim módon. Ennek két eklatáns példája Simicska Lajos és Spéder Zoltán kiforgatása, vagyonelkobzása. A birodalom kiépítéséhez felhasználták a hatalommal való visszaélés széles tárházát: a zsarolást, az adóhivatallal fenyegetést, a források megvonásának, a piacok elzárásának kilátásba helyezését, ha a kiszemelt vagyont nem adják át, vagy bizonyos extra szolgáltatás (pl. sporttámogatás) kérését. Az alvilági eszközök megrendítették a piacgazdaság jó működésének zálogát, a tulajdon biztonságát. Ha az eltulajdonlás akár legálisan (törvénykezéssel), akár illegálisan kikényszerítve gyakorlattá válik, az általános fenyegetettség légköre visszatart a tőkeinvesztícióktól, a kutatás-fejlesztéstől, az innovációtól.

– Pénzhez, piachoz, megrendeléshez könnyen lehet hozzájutni, ahol irányított a közbeszerzés, ahol túlárazás is érvényesíthető – ebből ugyan vissza kell adni, de a befutó pályázónak így is marad. Idővel nem kell irányítani a pályázókat, mert a magukat esélyteleneknek tartók (körön kívüliek) önként távol maradnak, nem fordítanak energiát a pályázatírásra. A versenyt így is ki lehet iktatni.

– Ha mégis bekerülnének alkalmatlanok a pályázók közé, azokat a pályázat elbírálói éles szemmel kiszűrik. Az uniós pénzek osztásánál így rendre a kormány barátait és üzletfeleit találjuk nyertesként.

– Az első perctől működik a NER személyzeti politikája: megbízható, kormányhű emberekkel feltölteni az intézmények legszélesebb körét, akik katonás rend szerint teljesítik a hierarchiából érkező parancsokat, elvárásokat, ám többnyire maguktól is tudják a dolgukat (Orbán őket szereti igazán).

Források

– Uniós források. Ezek az elmúlt években a GDP 4-5 százalékát tették ki. S ha Brüsszel kifogást emelt felhasználásukat illetően, azok kerete nem veszett el, újra ki lehetett írni rá a pályázatokat, csak büntetést kellett fizetni utánuk. Ezeket a büntetéseket, amelyek több száz milliárd forintot tettek ki csak a közelmúltban, a költségvetés magára vállalta (Tiborcz István is így úszta meg az Elios-ügyet.)

– Forrásátcsoportosítás a költségvetésen belül. Az elmúlt tíz évben erőteljes forrásátcsoportosítás történt részben új adók, illetékek kivetésével (különadók bankokra, kereskedőkre, közszolgáltatókra + tranzakciós illeték), és a Covid-19-re hivatkozva legutóbb az önkormányzatokra is. Ezen túl kb. 3000 milliárd forintos egyszeri forrásbeáramlást jelentett a magán-nyugdíjpénztári vagyon einstandolása, és további évi 360–500 milliárd forintos költségvetési bevételt a nyugdíjrendszer második pillérének beszántása. Több száz milliárd forintot vettek ki az oktatási, az egészségügyi, a szociális rendszerből és a környezetvédelemre szánt forrásokból.

– Hitelek. Noha Orbán Viktor 2011-ben azt hangoztatta, hogy az államadósság nem közgazdasági probléma, hanem ellenség, amelyet le kell győzni, különben az győz le bennünket, néhány évvel később bevállalt két olyan projektet, amelynek nagyobb részét hitelből finanszírozzák. Az oroszok Paks II-t 10 milliárd eurós keretben jó magas kamatokkal, a kínaiak pedig szintén a piaci kamatláb fölötti áron építik a Budapest–Belgrád vasutat, a projekt 85 százalékára kölcsönt nyújtva. Szerintem mindkét forrás úgy nyílt meg, hogy Orbán Viktor a Valutaalap kipaterolásakor kiküldte a „fürkészeit” keletre hitelekért, és a két nagyhatalom azt mondta, adnak pénzt, ha veszünk tőlük. Orbán pedig rábólintott a vásárlásra anélkül, hogy előtte a ráfordításokat és a hozamokat bárki mérlegelte volna. Ezek olyan projektek, hogy a költségeiket soha nem fogják kitermelni, vagyis visszasétálunk az adósságcsapdába, amelyből azt hittük, kikerültünk.

Következmények

A verseny, a teljesítmények, a piaci lehetőségek helyett megint a politika szabja meg a termelési, fejlesztési irányokat, csak most nem az egész társadalom érdekében, hanem egy szűk csoport gyarapodását segítve. Ha a teljesítményelvet felváltja a politikai helyezkedés, lanyhul, sőt értelmét veszti az innováció, a nagyobb teljesítmény érdekében folyó technikai fejlesztés.

A kiválasztottak ölébe hulló ingyenpénzek puha költségvetési korlátúak, nem ösztönöznek megtérülést garantáló befektetésekre. A bennfentesek számíthatnak arra, hogy bukásuk esetén is kimentik őket. Ezt láttuk Mészáros Lőrinc és a Mátrai

Erőmű esetében: a masszívan veszteséges céget az állam jó pénzért átvette Mészárostól (de előtte Lőrinc úr még alaposan megdézsmálta a cég eredménytartalékát is).

> a veszteséget mindenki viseli

A politikai igényekhez igazodó, ötletelő kormányzati politika, amely rendre felülírja az elfogadott költségvetéseket – és ezt a rendeleti szabályozás honosításával meg is teheti – állandóan fluktuáló gazdasági szabályozó környezetet eredményez, ami kiszámíthatatlansága miatt vagy visszatart a befektetésektől, vagy külön megállapodásokat kényszerít ki a kormányzattal (lepaktálások = adok, veszek). Bármi is történjék, a gazdaság nem működik lehetséges erőforrásai szerint optimálisan – még szuboptimálisan sem. Pontosan úgy, mint a szocializmusban, csak itt a társadalmi veszteség és nyereség aránytalanul oszlik meg: a nyereséget kevesen élvezik, a veszteséget mindenki viseli. A politikailag irányított tőkeallokáció durván belepiszkít a piaci teljesítménybe, a fejlődésbe. Aki kivételezett módon jut előnyökhöz, annak nem érdeke nagyobb erőfeszítéseket tenni, többet kihozni a kapott forrásokból. Ha nincs verseny vagy/és korlátozódik, mint a szocializmusban, az össztársadalmi teljesítmény is beszűkül.

Ehhez jön az ún. improduktív rendszerekből történő forráskivonás hatása: a növekedés emberi tényezőjének gyengülése. A munkaerő munkavégző képességét közvetlenül is erodálja az oktatási rendszer lepusztítása, közvetve pedig az egészségi állapot leromlása, amit nem javít a forráshiányossá tett egészségügyi rendszer.

A közelebbi és távolabbi jövőnket meghatározó két óriásberuházásnál visszatért az elhagyottnak vélt szocialista gyakorlat. Paks II-ről és a Budapest–Belgrád vasút építéséről anélkül születtek kormányzati döntések, hogy mérlegelték volna a beruházások megtérülését, a „kell” naturális döntése mellett a financiális feltételeket. Akárcsak a szocializmusban, azzal a különbséggel, hogy a közvetlen döntést hozók valószínűsíthetően leszakították a maguk sápját. Mészáros Lőrinc cégei mindkét projektben aktívan részt vesznek.

> **szépségflastrom**

A vasútépítés tervét tíz évre titkosították, így nincs más lehetőségünk, mint elhinni, hogy készültek hozzá megtérülési számítások. Persze nem mindegy, milyen feltételezések mentén. A réges-régi Figyelő munkatársai 2400 évet írtak, mások csak 130 év alatti megtérülést valószínűsítettek. A szintén titkosítottá tett Paks II-ről a megállapodást 2014 januárjában írták alá Putyin és Orbán jelenlétében, Moszkvában. Erről az egyetlen hivatalos megtérülési számítás, amivel a kormány Brüsszelben is házalt, 2016 őszére készült el – irreálisan magas értékesítési árak feltételezése mellett. S még így is csak azt lehetett kihozni, hogy az erőmű ugyan veszteséges lesz, de megtérítését költségvetési forrásból Brüsszel engedélyezi. A megtérülési kalkuláció szépségflastroma, hogy azt ugyanaz a személy készítette, mint aki magyar részről 2014 tavaszán a hitelmegállapodást a Roszatommal aláírta.

A magyar gazdaság az Unió ajándékpénzei ellenére sem tud olyan versenyképesség-javulást felmutatni 2010 után, mint egykori szocialista társai; az egy főre jutó GDP alapján az elmúlt évtizedben elénk került Észtország, Litvánia, Szlovákia és Lengyelország (és jön mögöttünk fel Lettország meg Románia). Ebben meghatározó szerepe van a politikai, társadalompolitikai okokból fékezett habzásúvá tett piacgazdaságnak, a piaci, horizontális koordinációt keresztbe vágó vertikális függőségű személyi hálónak, amelyben a szaktudás leértékelődik, s helyét a lojalitás váltja fel.

Paradigmaváltásra van szükség. Annál is inkább, mert az Orbán-kormány választotta zsákutcában adósságaink elkezdtek halmozódni (most már a Covid-19 miatt is) konkrétan és virtuálisan is. Utóbbi alatt az elhanyagolt „embertőkét” értem, illetve azt az implicit adósságot, ami a nyugdíjrendszerben keletkezett a magán-nyugdíjpénztári rendszer felszámolásával.

1. Erről Politikai Bizottsági határozat rendelkezett. ↑
2. A reformokat nemcsak balról támadták, de jobbról is – igaz, nem a nagy nyilvánosságban, mert ott nem lehetett. Voltak, akik úgy vélték, hogy azokkal úgysem lehet semmit elérni. A bevezetésüket indokló szép ígéretek és célok hozzáidomulnak a rendszerhez, és hatásuk nem érvényesül. Ez mindig vissza is igazolódott, bár a reformokkal mégis elérhető volt, hogy a piaci forma átment a köztudatba és hozzájárult a rendszer feszegetéséhez. ↑

kép | shutterstock.com

Kapitány Máté

A RUHATÁROS

[VISZONTLÁTÁS]

2020-11-25 | **NOVELLA, VISZONTLÁTÁS**

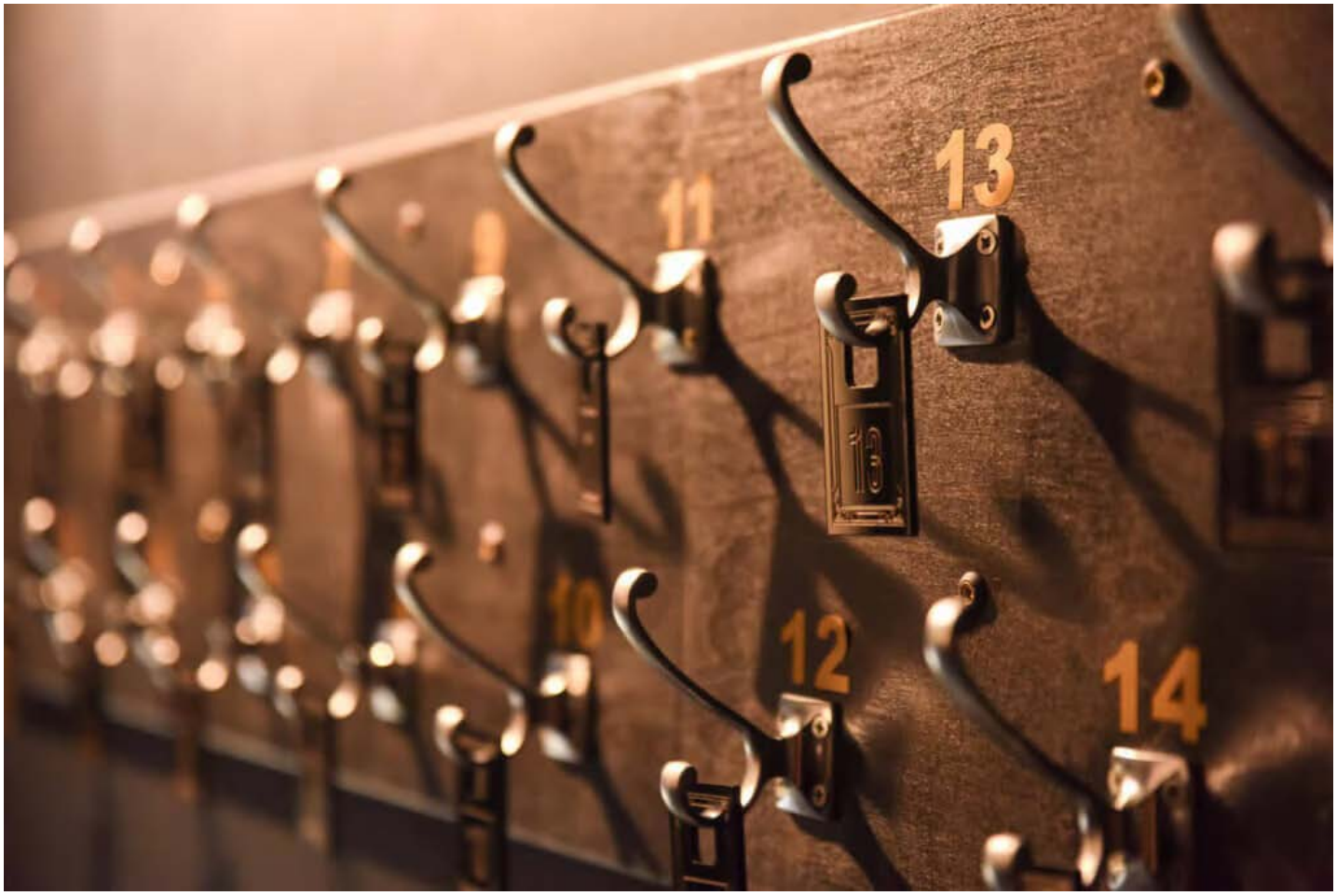

Handi Péter: **Színház után** című verséhez

Jönnek be az esőről, a csarnokba hullámokban tör a hideg, ahogy nyitják és zárják a főbejárat ajtaját. Minden csöpög, minden csúszik, rázzák az esernyőket, vízpermet röppen szét, terelgetik izgága gyermekeiket, az arcuk kipirult, némelyik úgy rázza fejét

is, mint az ázott kutya a tóból kikászálódva, hajuk fényesen csillog. Beállnak a sorba, közben óráikra pillantgatnak, hegyezik fülüket, mikor szólal meg a hangjelzés, lehet betülekedni a terembe. Állnak a sorban, én Petrára nézek, látom az arcán a roham fogadására kész elszántságot. Minden vizes, talpuk alatt nyikkan a járólap, ahogy csoszognak felénk. A ruhatár pultjára kerül az első kabát, az első táska, az első esernyő, az első kalap, csöpög mindegyik és hideg mindegyik, de engem nem zavar, fogom, és akasztok, és rendszerezek, és osztom ki a bilétát. Van, amelyik csak úgy odaveti elénk kabátját, mint diadalittas ragadozó a véres tetemet, van, amelyik az utolsó pillanatig szorongva kapaszkodik táskájába, talán fél, hogy elkeveredik, hogy sosem látja viszont, van, amelyik olyan lendülettel nyújtja felénk esernyőjét, mintha dárdát döfne. Egyébként sem nehéz az ostromló sereget látni bennük, ahogy a vállukon ülő víz testük hőjétől gőzzé válva gomolyog köröttük, ahogy páncélként fejtik le a bőrükhöz tapadt esőkabátot, ahogy sissegnek, és morognak, és olykor harsányan felröhögnek, ahogy kihúzzák magukat, ahogy válluk egymásnak feszül, ahogy csillogó testük ostromgéppé olvad össze, amit az utolsók tolnak nekiveselkedve, lassan, de biztosan a ruhatár irányába. Nézem a Petrát, látom, hogy igyekszik lassítani mozdulatait, hogy ne kapkodjon, mert akkor kiesik a biléta, hajlongani kell, értékes másodperceket veszítve, szóval nem kapkod, de azért siet, mert a duzzadó sort, a kinti szürkeségből megállás nélkül feltöltött sort akkor is le kell fejeznünk, újra és újra, mintha tésztát szeletelnénk. Kabát, kalap, esernyő, kabát, esernyő, kabát, táska, egy nagy ikeás szatyor, te jó ég, hát ki hoz színházba ilyen szatyrot, még szaga is van, állott, és nehéz szag, mi van ebben, jesszusom, ez mindent a szatyorba gyömöszölt. Kalap, esőkabát, csöpög, egy poncsó (nem fázott ebben?), hátizsák, egy sérült esernyő, némely bordája elroppant, a vászon ernyedten lóg rajta. A fogasok, akasztók szépen megtelnek, a táskák snájdig sorokban, a ruhatár kabáterdővé válik, Petrával mi vágunk rendet a sűrűben. A biléták kiosztva, a sor végére értünk. A hangjelzésre a fejek a terem felé fordulnak, a tömeg újra sorba rendeződik, de ez már a jegyszedők sora, nem a miénk. Petrára nézek, fúj egyet, a plafonra pillant, aztán rám. Finoman elmosolyodik, ő is szereti ezt, szereti, amikor lemegy a sor, és az emberi káosz néma rendszerré csendesül a hátunk mögött. A terem elnyeli őket, az ajtók bezárulnak. Petra szól, hogy kimegy egy cigire. Belebújik saját kabátjába, ilyenkor mindig az az érzésem, hogy megszűnik ruhatáros lenni, a kabáttól ő is hozzájuk lesz hasonló,

ahogy lépdel át a csarnokon, karcsún és felszabadultan, a telefonja a kezében, mielőtt a szürkeségbe veszne már hív is valakit, de nem hallom, mit mond, a főbejárat súlyos ajtaja, mint űrbe vesző űrhajóst a zsilipkapu, kizárja őt hallóteremből.

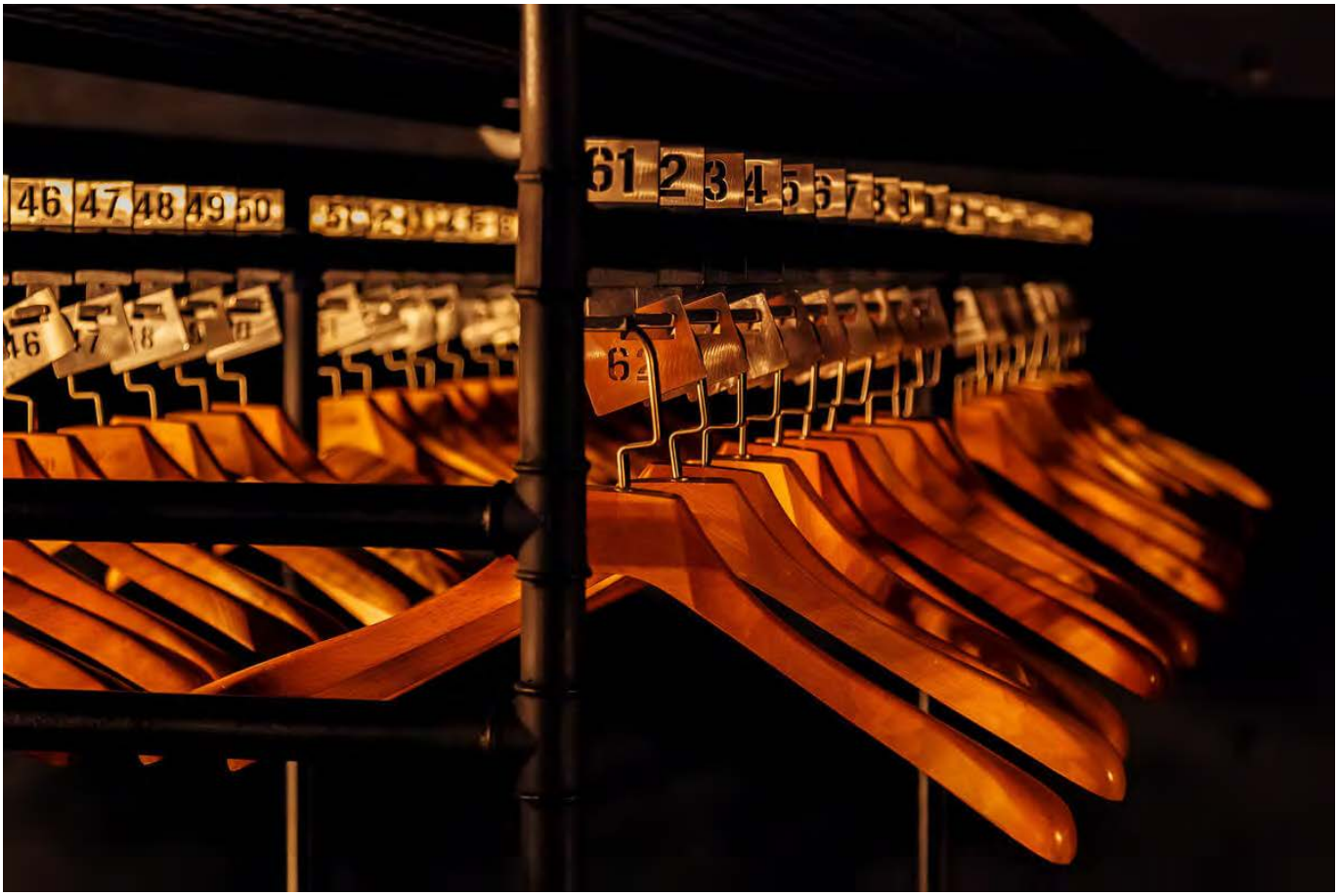

Öt-tíz percem van, mielőtt Petra visszatér. Ez az én öt-tíz percem, senki más nincs a csarnokban. Igyekeznem kell. A kabátok és táskák felé fordulok. Melyikkel kezdjem? Elönt az a lázas izgalom, ami kislánykorom óta feszíti testem, valahányszor felügyelet nélkül maradok mások holmija közt. Az emberekkel sosem találtam hangot, hiába érdekel mindennél jobban, mit éreznek, gondolnak, milyen vágyak és célok terelik őket az életen át. Lefagyok, ha beszédbe elegyednek velem, képtelen vagyok elviselni, ahogy a szavak útján összeér bennünk valami. Mintha egyetlen köszönés, egy „hogy vagy?” is lebontaná testem halovány határát, hogy aztán, ami bennem él, pőrén táruljon a világ elé. Most vadul dörömböl a szívem, egyedül a ruhatár erdejében. Az emberekhez nem kerültem közel, de tárgyaik révén sokat megtudhatok róluk. Melyik nyomon induljak el, melyikükről tudjak meg többet? Az öt-tíz percből egy máris elszállt, hamar kell dönteni. Választásom végül egy kopott, szürke táskára esik.

Lekuporodom, hallom, mint válik egyre szaporábbá légvételem, ahogy ujjam a cipzárral bajlódik. A táska szétnyílik, tartalma előtárul. Elhessegetem a rám törő kellemetlen gondolatot: nem egy élő testet boncolok, nem rózsaszínben játszó szerveket bontok elő. Csak egy pénztárcát, csak egy igazolványtokot, csak egy kulcstartót. Csak egy másik ember személyes dolgait. Nem vagyok tolvaj. Ha végigpörgetem is a műbőrtárca bankjegyeit, csakis azért teszem, hogy felmérjem, mennyi pénzt hord magánál kiszemeltem. Ebben a tárcában mindössze néhány ezer forint árválkodik. A végszükség esetére, gondolom. Ha valahol nem fogadnak el kártyát. Óvatos ember lehet, nem szereti, ha több pénz van nála a kelleténél. Lássuk, ki ő, hogy hívják! Kihúzom igazolványait az enyhén karcos tokból. Poledár Miklós. Harmincöt éves. Pesti születésű. A tizenötben lakik. Nem ismerem az utcáját, de úgy képzelem, sötét, zajos és poros. Sorra húzom ki a kártyákat. Miklós tagja valami hobbikertész körnek, és van személyautója. Jó öreg kocsi, bizonyára vigyázhat rá, friss a műszakija is. Miklós nem szeret kidobni semmit, az iratok között kilyukasztott vonaljegyek, lejárt bérletek, régi mozijegyek, gyűrött blokkok. Miklós zöldszemű, borostás férfi, füle kissé eláll, álla hegyes, homloka széles és lapos, orra puhán terül el arcán. Nem mondanám szimpatikusnak, tekintete zavart, talán bamba is. Mint aki vak a világ dolgaira. Mint aki megelégszik azzal, ha békén hagyják. Mint aki eljár színházba, mert a rádióban azt mondták neki, az menő dolog. Mint aki…

> **semmi titokzatos**

Órámra pillantok. Eltelt öt perc. Petra a következő pillanatokban visszaérhet. De nem, még nem hagyom abba. Végtére is előfordul, hogy Petra két cigit szív el egymás után. Megtalálom Miklós telefonját a táska oldalsó zsebében. Szokatlan. A legtöbb beviszi magával a nézőtérre, és lehalkítva magánál tartja. Nem úgy Miklós. Úgy tűnik, Miklós legbelül nem érzi a tébolyító űrt, mikor nincs nála a telefon. Miklós mobilja nyomógombos, egyszerű feloldani, csak két gombnyomás. Olvasatlan üzenet. A háttérkép unalmas, szürke, akárcsak Miklós táskája. Az üzenetek között kevés mentett van. Ebből a legtöbb Miklós anyjáé (Anyuként szerepel), aki többnyire arra kíváncsi, Miklós nem felejtett-e el sajtot, sonkát, sört, salátát venni. Az új üzenet Tímeától érkezett. Alig három perce. Talán a felesége? Vagy a húga? Megnyitom az üzenetet. Ezzel persze lebukhatnék, de nem

érdekel. Sosem buktam még le, Miklós sem fog gyanút. Ismerem jól az embereket. Tímea annyit ír: *Vége*... Vége. De minek? Vége a kapcsolatuknak? Vége a filmnek, amit a tévében nézett? Vége egy idős ember szenvedésének? Vége egy rablásnak? Vége mindennek. Talán elírta. Talán arra gondolt: Végre. Végre összejöhetnek, mert Tímea férje meghalt. Végre megjött a régóta várt fizetés. Végre bejelentették egy politikus lemondását. Titokzatos. És azt nem szeretem. Miklósban nincsen semmi titokzatos. Kertészkedik, és egy tragacsot vezet. Minek kap ilyen üzenetet?

Persze, ha jobban belegondolok, senkiben sincs semmi titokzatos, semmi különös. Ha valamit, hát ezt megtanultam a kabátok, esernyők, szatyrok és táskák között. Az ember végül adat, semmi több, és egyre inkább az. Sorrend egy DNS-láncon. Sor egy excel táblázatban. Adószám, TAJ-szám, személyigazolvány szám, számlaszám. Befizető egy csekken, címzett egy postai levélen, avatár egy közösségi oldalon, kedvezményezett egy utalásnál, név egy diplomán, rubrika egy űrlapon. Ő az *anyjaneve* gyermeke szerződésén, egy utcanév, ha híresen halt meg, de nevét csak egy utcányi ember jegyzi meg, ha hírnév nélkül hunyta le végleg szemét. Szemében meghatározott számú csap és pálcika, szájában fogyatkozó számú fog, fülében kalapács, üllő, kengyel, agyában százmilliárd idegsejt, testében kétszázhat csont. Gyermeke a rövidlátó fajnak, ami közel nyolcmilliárd egyedet számlál, de önmagánál nem lát előrébb. Az ember idő, pergő perchomok. Lám, nekem is lejárt a rendelt tíz percem.

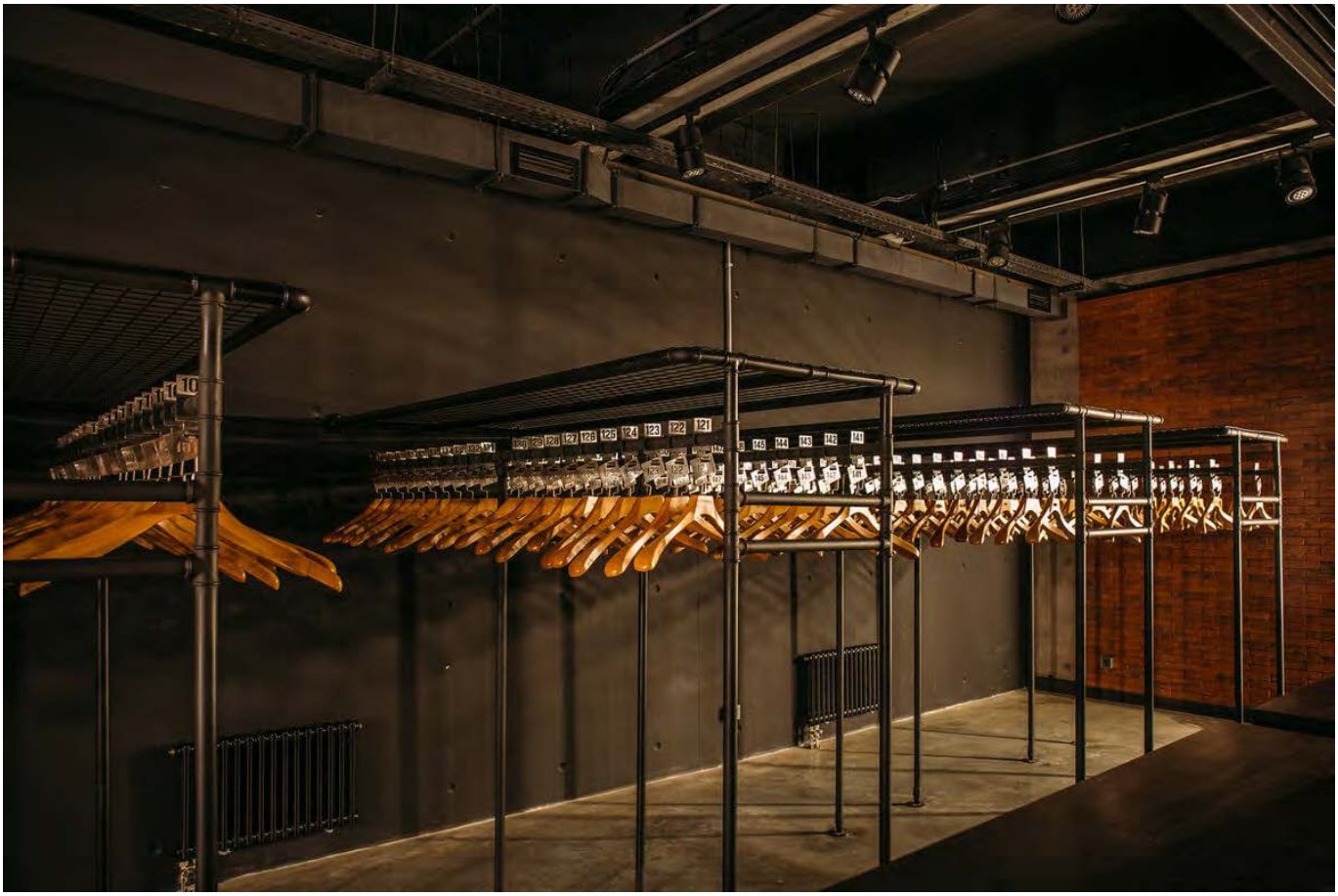

Azért ez különös. Hogy Petra még mindig nem jött vissza. Mintha a szürkeség elnyelte volna. És mikor erre gondolok, észreveszem, hogy a csarnokban, akárha minden izzó egyidejűleg égett volna ki, teljes lett a sötét. Mögöttem embervázként lógnak a kabátok, áradással dacoló homokzsákként ülnek a táskák. Miért van ilyen sötét? Amióta itt dolgozom, előfordult már áramszünet, de az se ilyen volt, az se ilyen sötét. A főbejáratot sem látom, még a pultot is alig. Miklós szürke táskája kibontva a földön, az iratok szerteszét, talán kiestek kezemből. Kattanás és fénysugár repeszti szét a csarnokot, egyenesen mellbe talál. Elvakít az ereje, hunyorogva, kifelé fordított tenyeremmel védem szemem világát. A fénysugár meleg, majdhogynem forró. Nem tudom eldönteni, kellemes-e. Valami rossz tréfa lehet. Talán Petra lopózott vissza valahogy, amíg engem lekötött a táskában turkálás. De nem, azt hallottam volna. És mi ez a pusmogás, mi ez a halk neszezés? Ez nem jöhet egyetlen embertől. Hol egy szék karfája reccsen meg, hol egy zsebkendő zizeg, hol egy száraz torok krákog. Bámulnak. A fénysugártól nem látom őket, de biztosan érzem: engem figyelnek. Mitévő legyek most? Lebuktam, látják, hogy egy táska komplett tartalma hever körülöttem. Valószínűleg Miklós is látja. Mégsem történik semmi. Mégsem kiáltanak

rám. Várakoznak. És ha várakoznak, akkor tennem kell valamit. Ha ennyien várják, hogy csináljak valamit, akkor muszáj cselekedni. Akkor ott cselekménynek kell lenni. Ez nem olyan, mint mikor egyedül vagyok a kabáterdőben. Ez nem olyan, mint mikor én kutatok mások titkai után. Most engem figyelnek, most arcom egyetlen rezdülése is árulkodó lehet. Feszülten várják, mit teszek. Hátrapillantok. Ott az a sok kabát, az a sok szövet. Lassan leakasztok egyet, és nehézkesen belebújok. Közben még a légzésüket is jól hallom. Begombolom a kabátot, és csak úgy fordulok vissza feléjük. A fénysugár elviselhetetlen. Itt vagyok, szólok ekkor, kabátban vagyok.

Most már hagyjatok.

kép | shutterstock.com

Csongor Andrea

GADZSI

[VISZONTLÁTÁS]

2020-11-26 | **VERS, VISZONTLÁTÁS**

Jónás Tamás: **Romagyar** című verséhez

Rám néztél, és ennek láttál.
Fehér bőröm, batiszt ruhám
begombolva, nincs a hátán
szárnykivágás.

Gyávaságom, gyűlölségem,
genetikám, hidegségem,
három sorban (meg egy félben)
elmesélnek.

Ergya szégyen lüktet bennem,
és nem tudod, nem mondhatom,
előleg, vagy adósságot
hajt be dalod.

kép | shutterstock.com

Vörös István

GYŰLÖLT ÁLLATOK

[VISZONTLÁTÁS]

2020-11-30 | **VERS, VISZONTLÁTÁS**

Rába György: **Erdei sikló panasza** című verséhez

„és te ki vagy mi vagy
melegvérűek csapatából
ártatlannak látszol
sziszegsz és marsz azonban”
(Rába György: Erdei sikló panasza)

Nincs fölösleges állat,
van fölösleges ember.
Nem vezeti rossz szándék,
csupán bekódolt program,
ragadozó a kígyó,
és a sikló is persze,
de nem rabol ki, nem csal,
azt teszi, mit parancsa
ír elő a génekben.
Nem gyűjt pénzt, el se hízik,
nem sikkaszt, indít pártot,
ugyan nem is adózik,
de nem játszik ki törvényt,
nem oszt magának többet,
mint amennyi szükséges,
bár annyi se jut mindig.
Az ember, aki többet
kíván magának mástól,
mint ami egy siklónak
vágyaival összhangban
lehet még: az mind tolvaj,
mások kárára éli
az életét, s ez nagy bűn.
Pitonok, kobrák, siklók,
anakondák, más hüllők,
krokodilok és békák,
bár nem túl jó a hírük,
de nem okoztak eddig
még klímakatasztrófát,
nem terveztettek fegyvert.

Se bombát, se ideggázt
nem alkalmaztak, hogyha
a szükség úgy kívánta.
Csak enni, ívni vágytak,
szerelmet és nyugalmat,
és gyakran el is érték.

kép | shutterstock.com